

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЛІТВІНОВ ОЛЕКСАНДР СЕРГІЙОВИЧ

УДК 005.336.4:005.412

**УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ
ПІДПРИЄМСТВА**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук**

Одеса – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі економіки підприємства та організації підприємницької діяльності Одеського національного економічного університету Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
Ковальов Анатолій Іванович,
Одеський національний економічний університет,
проректор з наукової роботи.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Горовий Дмитро Анатолійович,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
професор кафедри економіки та маркетингу;

доктор економічних наук, професор
Грішнова Олена Антонівна,
Київський національний університет імені Тараса
Шевченка,
професор кафедри економіки підприємства;

доктор економічних наук, професор
Кузьмін Олег Євгенович,
Національний університет «Львівська
політехніка»,
директор Навчально-наукового інституту
економіки і менеджменту.

Захист дисертації відбудеться «03» жовтня 2019 р. о 12.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.055.03 Одеського національного економічного університету за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 217.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеського національного економічного університету за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 211.

Автореферат розісланий «02» вересня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. А. Сиротенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. XXI століття стало епоєю трансформації світової економічної системи. На зміну чинній концепції постіндустріального розвитку приходить нова, для визначення якої використовують терміни «інтелектуальна економіка», «економіка знань», «неоекономіка», «industry 4.0» та інші. Кардинальні перетворення економічних відносин, які відбуваються у всіх галузях суспільного розвитку, є причиною дизруптивного впливу на традиційні підходи щодо управління підприємницькою діяльністю. Глобалізація конкурентної боротьби та розвиток засобів комунікації стали причиною всеосяжності цих змін. Системи управління, які базуються на класичних ресурсних складових – основному й оборотному капіталах та праці, уже не дають можливості забезпечувати сталий розвиток підприємств. Перехід до «економіки знань» зумовив необхідність виокремлення та акцентування уваги на нематеріальних, інтелектуальних ресурсах підприємства, які отримали назву «інтелектуальний капітал підприємства» (ІКП). Ті суб'єкти господарювання, які не зможуть перелаштуватися на нову парадигму управління, приречені на втрату своїх конкурентних позицій. Лідерами світової економіки за результатами операційної діяльності та ринковою капіталізацією стали підприємства, діяльність яких базується на розширеному відтворенні складових ІКП.

Знання, навички, мотивація персоналу як складові людського капіталу, бренд, стійкі відносини із споживачами, постачальниками та партнерами як компоненти капіталу відносин, винаходи, технічні інновації та програмні продукти як складові інтелектуально-технологічного капіталу, а також елементи організаційного капіталу разом визначають не тільки поточні результати діяльності, а й майбутнє підприємств, що й зумовлює актуальність проблем управління розвитком ІКП. Кількість нових знань зростає у геометричній прогресії. За один рік людство виробляє такий самий обсяг інформації, що і за весь попередній період свого існування. З одного боку, знання, які є сутнісним наповненням ІКП, нікуди не зникають, а еволюціонують у нові форми. З іншого боку, зношування ІКП, як результат їх розширеного відтворення, відбувається прискореними темпами і залежить від появи нових, більш корисних об'єктів ІКП, обсягу та результатів науково-дослідних розробок у світі, витрати на які, наприклад у США, становлять третину загальних інвестицій.

У науковій літературі опубліковано значну кількість досліджень, присвячених розгляду сутності, видів та розробці нових парадигм управління нематеріальними складовими діяльності підприємств. Проблеми управління розвитком ІКП розглядали у своїх працях такі вітчизняні та зарубіжні науковці: М. Баллестер, Н. Бонті, Е. Брукінг, М. Гарсія-Айузо, О. Гончаренко, Д. Горовий, О. Грішнова, Т. Гринько, Д. Думей, Л. Едвінсон, М. Зверяков, Р. Зідлер, О. Кендюхов, А. Ковальов, І. Кузнецова, О. Кузьмін, О. Лайко, Б. Лев, Д. Лівнат, Л. Мельник, К. Свейбі, В. Семенова, Н. Сінха, О. Собко, Т. Стюарт, О. Хілуха, А. Чухно, К. Шваб, О. Шкурупій та ін.

Водночас треба відзначити, що завдання менеджменту, окрім визначення сутності, складових ІКП, розробки інструментарію для його вимірювання та оцінювання впливу на основні результати діяльності, полягає у розробленні концепції управління розвитком ІКП. Мало дослідженими на сьогодні залишаються проблеми вивчення такої особливості ІКП, як його здатність до самозростання безпосередньо у процесі споживання, що визначає важливість управління ефективністю відтворення ІКП. Потребує розроблення теоретико-методологічний апарат управління розвитком ІКП, необхідний для здійснення оцінювання рівня та резервів розвитку, а також обґрунтування відбору заходів щодо їх використання. Необхідність розв'язання зазначених проблем зумовила актуальність обраної тематики дисертації, її мету та завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Результати дисертації використано при здійсненні науково-дослідних робіт Одеського національного економічного університету за темами: «Організаційно-економічні умови підвищення ефективності реструктурованих господарських систем» (ДР № 0104U005274), де автором визначено базис дослідження сутності факторів в економіці; «Чинники та шляхи посилення конкурентоздатності і підвищення ефективності роботи підприємств у галузях народного господарства України» (ДР № 0107U011413), у межах якої розглянуто сутність та методи вимірювання економічної ефективності діяльності підприємства; «Теоретико-методичні та організаційні основи управління конкурентоспроможністю підприємств України» (ДР № 0113U000655), де автором розглянуто теоретичні проблеми динаміки зносу й відтворення нематеріальних ресурсів підприємства; «Оцінка впливу зовнішніх факторів на рівень конкурентоспроможності ТОВ «Южний електротехнічний завод» (ДР № 0114U000282), яка містить дослідження впливу макроекономічних факторів на рівень розвитку складових капіталу підприємства; «Методичне забезпечення оцінки рівня розвитку нематеріальних ресурсів підприємства» (ДР № 0115U004589), у межах якої автором розроблено методичні основи оцінки рівня зношування та відтворення нематеріальних ресурсів підприємства; «Методичне забезпечення комплексного оцінювання ефективності праці та витрат на оплату праці підприємства» (ДР № 0116U007210), де досліджено вплив рівня та структури витрат на оплату праці на мотивацію персоналу та розвиток людського капіталу підприємства; «Аналіз рівня організаційно-економічного забезпечення управління підприємствами олійно-жирової промисловості України» (ДР № 0117U006386), у межах якої розроблено концептуальний підхід до забезпечення управління підприємствами; «Стратегічні напрямки підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств» (ДР № 0118U000816), де автором запропоновано концепцію управління розвитком ІКП.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертації – розробити концептуальні засади, науково-методологічне забезпечення та практичні рекомендації щодо управління розвитком ІКП.

Для досягнення мети дослідження визначено такі завдання:

- удосконалити понятійно-категорійний апарат управління розвитком ІКП за рахунок уточнення сутності понять «ІКП», «управління розвитком ІКП», «зношування ІКП» та «відтворення ІКП»;

- систематизувати погляди щодо структури ІКП, сформувані класифікацію із розподілом об'єктів ІКП за різними класифікаційними ознаками;

- уточнити теоретичні підходи щодо сутності розвитку ІКП, складу внутрішніх протиріч ІКП та інструментарію їх діагностики;

- визначити стадії кругообігу ІКП, форми ІКП та особливості його споживання і виробництва;

- сформувані на підставі розгляду елементів системи управління концепцію управління розвитком ІКП;

- розвинути методологічні підходи до оцінювання вартості ІКП із використанням витратних, ринкових й дохідних моделей;

- розробити методологічний підхід щодо вимірювання зношування, ефективності відтворення та самозростання ІКП;

- визначити макроекономічні умови розвитку ІКП за рахунок моделювання межі та резервів постіндустріального розвитку економіки;

- обґрунтувати склад та порядок розрахунку показників стану, кінематики, динаміки, ефективності та відповідності окремих складових ІКП;

- змоделювати вплив ІКП на ринкову капіталізацію та дохідність підприємств;

- розробити методологічні засади оцінювання рівня та резервів розвитку ІКП;

- запропонувати та запровадити до науково-практичної апробації структурно-логічну модель досягнення цільових установок управління розвитком ІКП.

Об'єкт дослідження – процес управління розвитком ІКП.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні й практичні засади формування інструментарію оцінювання та управління розвитком ІКП.

Методи дослідження. Методологічну основу вирішення поставлених проблем становить сукупність принципів, підходів, загальнотеоретичних, спеціальних та міждисциплінарних методів наукового пізнання, а саме: метод *систематизації*, *теоретичного узагальнення*, *морфологічний аналіз* (для дослідження гносеології, уточнення сутності та класифікації видів ІКП); *діалектичний та історичний метод* (для дослідження підходів щодо визначення та оцінювання ІКП, розгляду протиріч розвитку та кругообігу ІКП); метод *аналізу й синтезу* (для визначення межі та резервів постіндустріального розвитку економіки як інструментарію аналізу впливу макросередовища на розвиток ІКП, для формування концепції управління розвитком ІКП); метод *моделювання* (для розробки моделей оцінювання вартості, зношування, самозростання, ефективності відтворення, рівня та резервів розвитку ІКП); методи *статистичного спостереження* (для проведення аналізу рівня розвитку ІК машинобудівних підприємств України); *структурно-логічний*

аналіз (для розробки моделі досягнення цільових установок управління розвитком ІКП); *графічний аналіз* (для наочного відображення теоретичних й методичних положень дисертаційної праці); *таксономічний аналіз* (для комплексного оцінювання рівня розвитку ІКП); *кореляційно-регресійний аналіз* (для розробки виробничої функції та для моделювання межі й резервів постіндустріального розвитку); *детермінований факторний аналіз* (для обґрунтування впливу ІКП на рівень ринкової капіталізації підприємства); методи *оптимізації* (для обґрунтування відбору оптимальних заходів щодо підвищення рівня розвитку ІКП із числа їх допустимої множини).

Інформаційною базою дослідження є наукові праці вітчизняних та зарубіжних науковців з питань визначення сутності, складових, оцінювання вартості, зношування та відтворення, рівня та резервів розвитку ІКП; статистичні дані Державної служби статистики України, Bureau Van Dijk, The World Bank; національні й міжнародні нормативно-правові акти; показники статистичної та фінансової звітності машинобудівних підприємств України та світу.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційної роботи полягає у розробці теоретико-методологічних засад управління розвитком ІКП, а саме:

вперше:

- розроблено методологічні засади оцінювання рівня розвитку ІКП та його складових, які базуються на об'єднанні результатів горизонтального й вертикального аналізу, класичного та модифікованого алгоритмів таксономічного аналізу, оцінок рівня розвитку окремих складових ІКП, дозволяють здійснювати рейтингове оцінювання та дають змогу визначити інтегральні резерви підвищення рівня розвитку ІКП;

- сформовано методологічний підхід до вимірювання самозростання ІКП, який базується на теоретичній єдності споживання і виробництва знань, що уможливило здійснення аналізу ефективності відтворення ІКП за допомогою показників якості змін стану, випередження оновлення над вибуттям, витратоємності відновлення, обсягів відносної економії та цільових інвестицій;

- розроблено структурно-логічну модель досягнення цільових установок управління розвитком ІКП, яка за допомогою процедури дій дозволяє відібрати оптимальні заходи зі сформованої їхньої допустимої множини на підставі таких критеріїв, як паретооптимальність та ефективність заходів, обсяги вертикальних й горизонтальних резервів розвитку, економічна ефективність відтворення ІКП;

удосконалено:

- понятійно-категорійний апарат управління розвитком ІКП, а саме: визначення понять «ІКП», «розвиток ІКП», «управління розвитком ІКП», «зношування та відтворення ІКП», які, на відміну від відомих трактувань, базуються на їхньому динамічному розумінні та діалектичній сутності розвитку, ураховують різницю між процесами управління ІКП та управління його розвитком, розглядають зношування та відтворення ІКП з точки зору

кругообігу його споживчої вартості та уможлиблюють діагностику внутрішніх протиріч розвитку ІКП;

- обґрунтування теоретичної сутності та можливості використання межі постіндустріалізації як інструментарію діагностики впливу макросередовища на розвиток ІКП, що дає змогу окреслити можливість позитивного впливу подальшого постіндустріального розвитку на мікроекономічне зростання та визначити резерви інтелектуалізації діяльності підприємств;

- концептуальний підхід до розгляду кругообігу ІКП як послідовної зміни стадій формування, споживання і ринкової реалізації та грошової, продуктивної і товарної форм ІКП, який, на відміну від чинних, акцентує увагу на діалектиці споживання й виробництва знань, розкриває внутрішні протиріччя ІКП та виступає сутнісною основою управління його розширеним відтворенням;

- методичний підхід до оцінювання стану, руху та ефективності відтворення складових ІКП, який, на відміну від чинних, як одиниці виміру використовує одиниці споживчої вартості, натуральні та вартісні одиниці, що дозволяє проаналізувати стан, кінематику, ступені зношування, придатності, ефективності та відповідності вартісного відтворення ІКП та дає змогу корегувати амортизаційну політику підприємства;

набули подальшого розвитку:

- концепція управління розвитком ІКП, яка, на відміну від існуючих, базується на діагностиці внутрішніх протиріч та результатах комплексного оцінювання вартості, стану, руху та ефективності відтворення ІКП, впливу макросередовища, рівня та резервів розвитку ІКП, факторного аналізу ринкової капіталізації й дохідності підприємства, що дає змогу досягти цільові установки управління розвитком ІКП;

- структура ІКП та склад його класифікаційних ознак: за функціональним змістом інтелектуальні об'єкти згруповано у капітал відносин, людський, інтелектуально-технологічний та організаційний капітали; також об'єкти ІКП розподілено за суб'єктами, за походженням, за джерелами формування, за ступенем контрольованості, за сферою прояву, за приналежністю, залежно від стадії відтворення, за динамікою зношування, за способом збереження, за впливом на створення інтелектуальних продуктів, за ступенем ідентифікації, що унеможливило одночасне віднесення об'єкта до кількох видів ІК за однією ознакою;

- методологічні аспекти оцінювання вартості ІКП, які базуються на використанні ринкових, витратних та дохідних моделей, що, на відміну від відомих, ураховують обсяг інвестицій, а також особливості процесів накопичування та зношування ІКП, що дозволяє здійснити вартісне оцінювання ІКП та його складових із використанням відкритих джерел інформації та без залучення експертних оцінок;

- систематизація чинників ринкової капіталізації підприємства за рахунок обґрунтування впливу ІКП, що дало змогу розробити мультиплікативну, детерміновану модель де, на відміну від наявних, як фактори

розглядаються ІКП, прибуток і балансова вартість підприємства, що дозволяє підвищити аналітичне обґрунтування рішень щодо управління ринковою капіталізацією підприємства;

– моделювання функціонального впливу ІК на обсяг доходності підприємства із використанням інструментарію виробничих функцій, що відрізняється з-поміж наявних врахуванням двох факторів – матеріального капіталу й ІКП, дозволяє розрахувати середню й граничну віддачу, еластичність продукції та цільову потребу в ІКП.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці методико-прикладного інструментарію вимірювання стану, руху, вартості, ефективності відтворення складових ІКП, а також оцінювання рівня, резервів та оптимальних напрямів розвитку ІКП. Результати дослідження було використано в органах державної влади, зокрема, впроваджено методологічні засади оцінювання рівня розвитку та вартості ІКП, використано систему показників оцінювання стану та динаміки складових ІКП (Міністерство освіти і науки України, Український інститут науково-технічної експертизи та інформації, довідка № 106/1 від 11.04.2019 р.), розроблено концепцію управління розвитком ІКП, яка базується на діагностиці внутрішніх протиріч та результатах комплексного оцінювання стану, динаміки, вартості, відтворення, рівня та резервів розвитку ІК державних та приватних підприємств (Одеська обласна державна адміністрація, Департамент економічної політики та стратегічного планування, довідка № 01.1-27/727 від 12.04.2019 р.), розроблено елементи Концепції розвитку міста Одеса, стратегії «Odessa 5Т» та інших міських програм соціально-економічного й культурного розвитку (Виконавчий комітет Одеської міської ради, довідка № 02.216 вих./377 від 04.06.2019 р.).

Окрім цього, науково-практичні результати було впроваджено у діяльність підприємств, а саме: використано в управлінській діяльності алгоритм відбору оптимальних заходів щодо підвищення рівня розвитку ІКП (ПП «Євро пласт», довідка № 12/1 від 01.04.2019 р.); здійснено оцінку рівня самозростання та показників ефективності відтворення ІКП із використанням показників якості змін стану, випередження оновлення над вибуттям, витратоємності відновлення, відносної економії та потрібних інвестицій (ТОВ «Телекарт-Прилад», довідка № 103 від 15.04.2019 р.); розроблено механізм управління розвитком ІКП, який базується на діагностиці внутрішніх протиріч та результатах оцінювання стану, динаміки, вартості, відтворення, рівня та резервів розвитку ІКП (ДП «Куліндоровський комбінат хлібопродуктів», довідка № 67/1 від 18.04.2019); здійснено оцінку вартості, обсягів самозростання, ефективності відтворення ІКП (ПАТ «Одеський кабельний завод «Одескабель», довідка № 42/1 від 25.04.2019 р.).

Результати дисертації прийняті до використання у навчальному процесі Одеського національного економічного університету та застосовуються під час викладання дисциплін «Економіка підприємства», «Планування і контроль на підприємстві», «Математико-статистичні методи та моделі в управлінні підприємством», «Комерційна діяльність підприємств», «Економіка та організація інноваційної діяльності» (довідка № 01-17 від 25.02.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним та завершеним дослідженням. Основні наукові розробки, положення наукової новизни та пропозиції отримані автором особисто і знайшли відображення в опублікованих працях. Із наукових праць, виданих у співавторстві, у дисертації використано лише ті ідеї, положення й результати, які належать особисто автору.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційної роботи доповідались на всеукраїнських і міжнародних конференціях, а саме: «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» (м. Одеса, 2015 р., 2016 р., 2017 р., 2018 р.), «Сучасні економічні системи: стан та перспективи» (м. Хмельницький, 2015 р.), «Національне виробництво й економіка в умовах реформування: стан і перспективи інноваційного розвитку та міжрегіональної інтеграції» (м. Кам'янець-Подільський, 2015 р.), «Сучасна економічна теорія в умовах глобалізаційних викликів» (м. Київ, 2015 р.), «Сучасні тенденції розвитку світової економіки» (м. Харків, 2016 р., 2017 р.), «Економіка підприємства: теорія і практика» (м. Київ, 2016 р., 2018 р.), «Economic Development Strategy in Terms of European Integration» (м. Вільнюс, 2016 р.), «Стратегії сталого розвитку: на шляху до сильнішої громади» (м. Северодонецьк, 2016 р.), «Актуальні проблеми економіки та управління в умовах системної кризи» (м. Львів, 2016 р.), «Розвиток торгівлі та підприємництва в Україні: тенденції та перспективи» (м. Одеса, 2017 р.), «Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення» (м. Тернопіль, 2017 р.), «Фінансово-економічні механізми підтримки суб'єктів реального сектору економіки України в умовах дії Угоди про асоціацію з ЄС» (м. Львів, 2017 р.), «Advances of science» (м. Київ, 2018 р.), «Modern Economic Research: Theory, Methodology, Strategy» (м. Одеса, 2018 р.), «Підприємницька модель економіки та управління розвитком підприємства» (м. Житомир, 2018 р.), «Суспільна місія класичного університету в сучасному світі» (м. Дніпро, 2018 р.), «Конкурентоспроможність національної економіки» (м. Київ, 2018 р.), «Маркетингові технології в умовах глобалізації економіки України» (м. Хмельницький-Кам'янець-Подільський, 2018 р.), «Сучасні детермінанти розвитку бізнес-процесів в Україні» (м. Київ, 2019 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційної праці викладено в 65 публікаціях загальним обсягом 113,91 д. а. (особисто автору належить 58,1 д. а.), із них: 11 монографій (2 одноосібно); 27 публікацій у фахових виданнях (більшість з них індексуються міжнародними наукометричними базами); 2 публікації в інших виданнях, 25 публікацій у матеріалах конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається із анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку літератури та додатків. Основний зміст роботи викладено на 374 сторінках, загальний обсяг дисертації становить 566 сторінок. Робота містить 15 рисунків, 24 таблиці, 12 додатків, розміщених на 101 сторінці. Список використаних джерел нараховує 619 найменувань на 62 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету і завдання, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, наведено теоретичну та інформаційну базу, умотивовано наукову новизну, окреслено практичну цінність отриманих результатів, подано відомості про апробацію та публікації результатів дослідження.

У першому розділі **«Теоретичні основи визначення сутності, видів інтелектуального капіталу та його розвитку»** досліджено категорійний апарат вирішення проблеми розвитку ІКП, здійснено групування ІКП за різними класифікаційними ознаками.

У результаті розгляду гносеологічного змісту поняття «інтелектуальний капітал» (ІК) зроблено висновок, що за 28 років його використання у науковій спільноті так і не сформовано єдиного бачення щодо сутності цього поняття. Головна суперечність виникає у питаннях взаємозв'язку та взаємозумовленості понять «ІК», «нематеріальні ресурси» (НМР), «нематеріальні активи» (НМА), «інтелектуальна власність». Систематизація наукових підходів дозволила виділити сутнісні відмінності цих понять. Інтелектуальна власність – це юридична категорія, що характеризує можливість відокремлення результатів інтелектуальної праці. Вона включає тільки деякі об'єкти ІК, які мають юридичний захист відповідно до чинного законодавства, а саме: об'єкти промислової власності та авторського права. Можливість юридичного захисту та ідентифікації є особливістю і НМА, до складу яких також входять об'єкти права інтелектуальної власності. Термін НМР вживається з метою характеристики сукупності нематеріальних об'єктів, які не мають матеріально-речової форми та здатні забезпечувати підприємству економічну вигоду, і є найбільш тотожний із терміном ІК, оскільки також включає як ідентифіковані, так і неідентифіковані об'єкти. Відмінність НМР від ІК полягає у характері їх участі у процесі відтворення. ІКП складають ті НМР, що було спожито і відтворено у процесі діяльності підприємства.

Обґрунтовано, що до недоліків в існуючих дефініціях відносяться спроби визначити сутність ІК: 1) як тотожність із НМА, НМР, людським капіталом або інтелектуальною власністю; 2) через перелік його складових; 3) за допомогою встановлення порядку розрахунку його обсягу; 4) із використанням цільових ознак. Визначення ІК повинно встановити його сутність як складової капіталу, що є джерелом та носієм знань, та уможливити розгляд ІК у динаміці як сукупності економічних відносин під час зміни форм ІКП у процесі його відтворення. Отже, ІКП запропоновано розуміти як сукупність економічних відносин між підприємцями, персоналом і суб'єктами зовнішнього середовища щодо формування, споживання та відтворення знань як ресурсу підприємства.

У дисертації систематизовано погляди щодо структури ІКП та складу його класифікаційних ознак, сформовано авторську класифікацію ІКП, яка уможливорює розподіл усіх нематеріальних об'єктів підприємства за окремими ознаками з дотриманням умови неможливості одночасного віднесення об'єкта до кількох видів ІК за однією ознакою. Виділено дванадцять класифікаційних

ознак ІКП: за функціональним змістом, за суб'єктами, за походженням, за джерелами формування, за ступенем контрольованості, за сферою прояву, за приналежністю, залежно від стадії відтворення, за динамікою зношування, за способом збереження, за впливом на створення інтелектуальних продуктів, за ступенем ідентифікації. Ключовою ознакою ІКП з погляду управління його розвитком є розподіл за функціональним змістом. За цією ознакою всі елементи ІКП було розподілено на чотири групи: людський капітал, капітал відносин, інтелектуально-технологічний капітал та організаційний (структурний) капітал.

Людський капітал виражається в інтелектуальних можливостях персоналу підприємства забезпечувати досягнення цілей підприємства, а саме: у досвіді, навичках, компетенціях, внутрішній мотивації, креативності, інноваційності, комунікабельності, талантах, інтелекті та підприємницьких здібностях персоналу. Капітал відносин – це сукупність відносин із найближчим зовнішнім оточенням підприємства, а саме: стійкі, довірливі взаємовідносини підприємства із клієнтами; постачальниками матеріально-сировинних, матеріально-технічних, фінансових, трудових та нематеріальних ресурсів; виробничими партнерами, торговими посередниками, логістичними та іншими партнерськими компаніями; суспільством та органами державної влади мезорівня. Важливою складовою капіталу відносин є бренди, імідж та репутація підприємства. Інтелектуально-технологічний капітал – це сукупність знань, яка формалізована в інженерних, програмних або дизайнерських розробках і включає технології, винаходи та технічні інновації, дизайн продуктів, штучний інтелект та інше програмне забезпечення й інформаційні системи. Організаційний капітал є сукупністю інституціолізованих знань, характеристик системи організації діяльності та управління ресурсами, відносинами підприємства із зовнішнім середовищем із включенням організаційної та виробничої структури, корпоративної культури, процедур, систем управління, комунікацій, стимулювання й мотивації.

У дисертації обґрунтовано, що визначення сутності розвитку ІКП повинно базуватися на його філософському розумінні, закладеному представниками класичної німецької філософії, а також авторами теорій рівноваги й еволюційних теорій розвитку. Ключовою ознакою розвитку є процес закономірних змін, у результаті яких виникає якісно новий стан об'єкта. Відповідно до законів діалектики, рушійною силою змін виступають внутрішні протиріччя, що полягають у боротьбі протилежних, суперечливих тенденцій зміни стану ІКП. Зазначено, що розвиток може бути спричинений якісними змінами, але протягом еволюційної стадії відбувається накопичення кількісних змін та якісних суперечностей ІКП. Після досягнення критичної маси кількісних змін та якісних протиріч еволюційна стадія змінюється на революційну, коли кількісні зміни перетворюються у якісні, що дозволяють вирішити внутрішні протиріччя ІКП. У результаті критичного аналізу існуючих визначень, на основі діалектичної сутності запропоновано розуміти розвиток ІКП як незворотні, спрямовані, закономірні, якісні зміни стану об'єктів ІКП.

Ключовою складовою процесу розвитку ІКП є досягнення якісних змін за рахунок вирішення його внутрішніх протиріч, основними з яких визначено:

протиріччя між накопиченням та зношуванням ІК; протиріччя між формуванням ІК підприємства та формуванням індивідуального ІК; протиріччя між суспільним та приватним характером знань; протиріччя між кількісними змінами ІКП та якісними результатами діяльності підприємства; протиріччя кругообігу ІКП; протиріччя між розвитком окремих складових ІК та загальним розвитком ІКП. З метою діагностики протиріч запропоновано використання інструментарію (рис. 1).

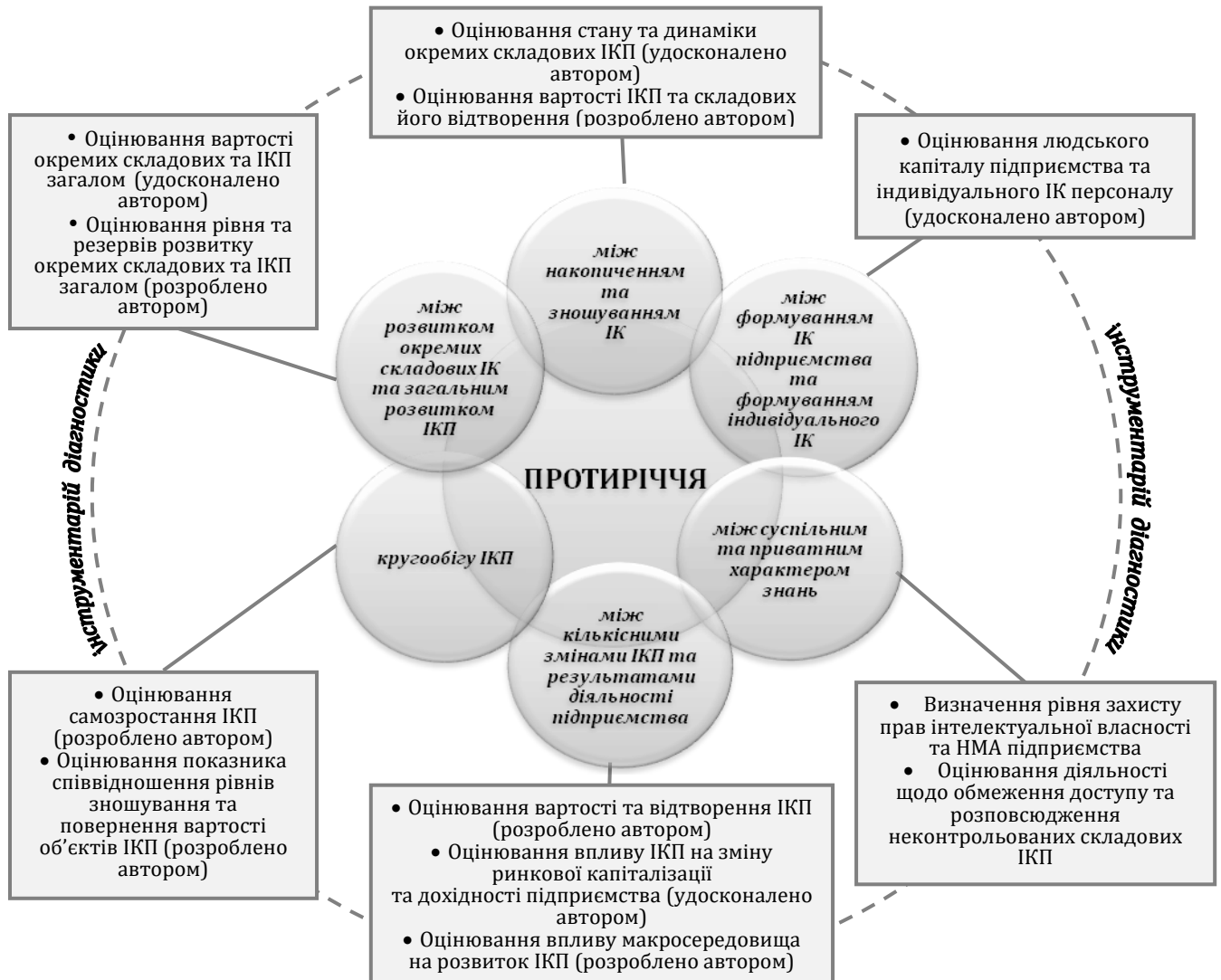

Рис. 1 – Протиріччя розвитку інтелектуального капіталу підприємства та інструментарій їх діагностики

Джерело: розроблено автором

В умовах стрімкого розвитку ІКП відповідно до теорії «заперечення заперечень» відбувається прискорене «заперечення» старих знань, що стало теоретичним базисом їхнього прискореного зношування і викликало необхідність внесення якісних змін у процес управління розвитком ІКП. Просте відтворення ІКП більше не відповідає вимогам підтримки сталого функціонування підприємства, що зумовило стрімке зростання інвестицій в ІК та обсягів науково-дослідних робіт в економічно розвинутих країнах світу.

У другому розділі «Концептуальні засади управління розвитком інтелектуального капіталу підприємства» розглянуто теоретичний базис та

діалектику зношування й відтворення, виробництво й споживання ІКП. Сформовано концепцію управління розвитком ІКП.

Процес втрати ІКП своїх споживчих властивостей запропоновано називати зношуванням ІКП. Втрата споживчих властивостей об'єктами ІКП відбувається внаслідок появи нових однотипних об'єктів ІКП, які мають більшу корисність для споживачів. Наявність та об'єктивність зношування об'єктів ІКП зумовлює необхідність їхнього відтворення. Виявлено такі недоліки в існуючих визначеннях відтворення ІКП: використання прив'язки до процесу виробництва; використання цільових установок; використання конкретних видів дій з відтворення або стадій відтворення; використання прив'язки до вартісного чи натурального відтворення об'єктів ІКП. Як наслідок, відтворення ІКП запропоновано розуміти як безперервний процес споживання та відновлення споживчих властивостей об'єктів ІКП.

Обґрунтовано, що процес відтворення ІКП необхідно досліджувати за натуральними, вартісними одиницями та за одиницями споживчої вартості, що зумовлює наявність натурального та вартісного відтворення, а також відтворення споживчої вартості. Багато науковців при аналізі відтворення ІКП звертає насамперед увагу на процес його вартісного відтворення, але воно є лише результатом відшкодування авансованих витрат, що не відповідає теоретичній сутності відтворення як відновлення споживчих властивостей ІКП.

У дослідженні доведено, що масштаб відтворення ІКП є результатом урахування впливу динаміки трьох факторів: морального зношування, обсягу самозростання та інвестицій у формування ІКП. Зношування є функцією від рівня глобальних результатів досліджень за окремим видом ІКП. Самозростання ІКП відбувається під час споживання елементів ІК у виробничому процесі. Інвестиції у формування ІКП за змістом розділено так: витрати на формування власного ІКП, витрати на закупівлю готової інтелектуальної продукції, витрати на тимчасове користування об'єктами ІКП (оренда, франчайзинг, аутсорсинг тощо). Відмінністю між цими варіантами інвестицій виступає наявність прав інтелектуальної власності або інших засобів контролю, можливість удосконалення отриманих об'єктів ІКП. Інтелектуальні інвестиції у власний ІКП є більш надійними та довгостроковими. Оренда елементів ІКП безпосередньо не збільшує його обсяг, оскільки отримані у тимчасове користування інтелектуальні продукти залишаються частиною ІК іншого підприємства. Результатами самозростання вартості орендованого елемента ІК користується його власник, а не підприємство-орендар. Зростання споживчої вартості об'єкта оренди може призвести до збільшення розміру плати за користування ним.

Однією з теоретичних основ дослідження розвитку будь-яких складових капіталу підприємства, зокрема й ІК, виступає розгляд їх кругообігу, який за класичним уявленням складається з трьох стадій: формування (створення або оновлення), споживання (використання) і ринкової реалізації, та передбачає зміну трьох форм: грошової, продуктивної та товарної. У дисертації доведено, що гроші, які є початковою формою ІКП, необхідні для здійснення інвестицій у формування, придбання, оновлення ІКП або для отримання об'єктів ІКП у

тимчасове користування. На стадії формування ІКП змінює грошову форму, функція якої полягає у створенні передумов для виробничої діяльності, на продуктивну. Критично важливими для розвитку ІКП є інвестиції у людський капітал підприємства, хоча на результати від цих інвестицій підприємство не буде мати прав власності.

На другій стадії кругообігу – стадії споживання – відбувається поєднання людського капіталу зі всіма іншими складовими ІКП, що проявляється у створенні нових знань у різних формах. Одна із особливостей капіталу та ІК зокрема полягає у тому, що він є самозростаючою вартістю, яку власник може збільшити у процесі її обігу, при цьому ІК здатний до самозростання безпосередньо у процесі споживання. Феномен єдності споживання і виробництва знань називається просьюмеризмом, а його результатом є можливість прирощення обсягу ІКП безпосередньо у процесі його використання, що отримало назву самозростання ІКП. Знання – це єдиний необмежений економічний ресурс, оскільки вони здатні до безмежного розширення та в сучасних умовах можуть замінити всі інші види ресурсів.

Результатом стадії споживання ІКП є виробництво інтелектуальної продукції, що є як безпосередньо елементами людського, інтелектуально-технологічного, організаційного капіталів та капіталу відносин, так і традиційними товарами та послугами для виробництва яких було використано ІКП. На третій стадії кругообігу – стадії ринкової реалізації – відбувається перетворення товарної форми ІК у грошову та перехід ІК із сфери виробництва у сферу обігу. При цьому інтелектуальна продукція повинна підтвердити свою корисність або споживчу вартість. У сучасних умовах відбувається бурхливий розвиток ринків інтелектуальної продукції, більшість із яких належить до сфери послуг. Відповідно до міжнародних стандартів обліку та статистики, головними видами інтелектуальної продукції є об'єкти права інтелектуальної власності, програмні продукти та бази даних, R&D, консалтингові бізнес-послуги, роялті тощо. Зазначено, що зупинка кругообігу ІКП призведе до його знищення, тому що знання перестають відновлюватися, тобто перестають відповідати основній вимозі до капіталу. Отже, ІК здатний не тільки до самозростання, але й до самознищення, що підвищує важливість процесу управління розвитком ІКП.

Виходячи із критичного аналізу сучасних уявлень щодо сутності управління розвитком ІКП, було запропоновано його авторське визначення як систематичного впливу суб'єктів управління з метою підтримки планового вектора якісних змін відносин між підприємцями, керівництвом, персоналом та зовнішнім середовищем щодо формування, споживання та відновлення знань у всіх формах як ресурсу підприємства. Запропоноване визначення відображає сутність розвитку ІКП, враховує різницю між процесами управління ІКП та управління розвитком ІКП, при цьому не використовує цільові ознаки управління, оскільки вони є суб'єктивними і змінюються у часі.

Об'єктом управління розвитком ІКП є сукупність відносин між підприємцями, керівництвом, персоналом та зовнішнім середовищем щодо формування, споживання та відновлення знань у всіх формах як ресурсу підприємства, тоді як суб'єктами управління розвитком ІКП виступають керівні

органи підприємства, які відповідають у межах своїх функціональних обов'язків за цей процес. Управління розвитком повинно базуватися на принципах системності, ієрархічності, розподілу повноважень, відповідальності, цілеспрямованості, стабільності, динамізму, безперервності, ефективності, наукової обґрунтованості та участі, а також на функціях планування, організації, мотивації та контролю.

У дисертації розроблено концепцію управління розвитком ІКП, відправною точкою якої є його якісні зміни, можливі лише за умов діагностики і вирішення внутрішніх протиріч ІКП (рис. 2).

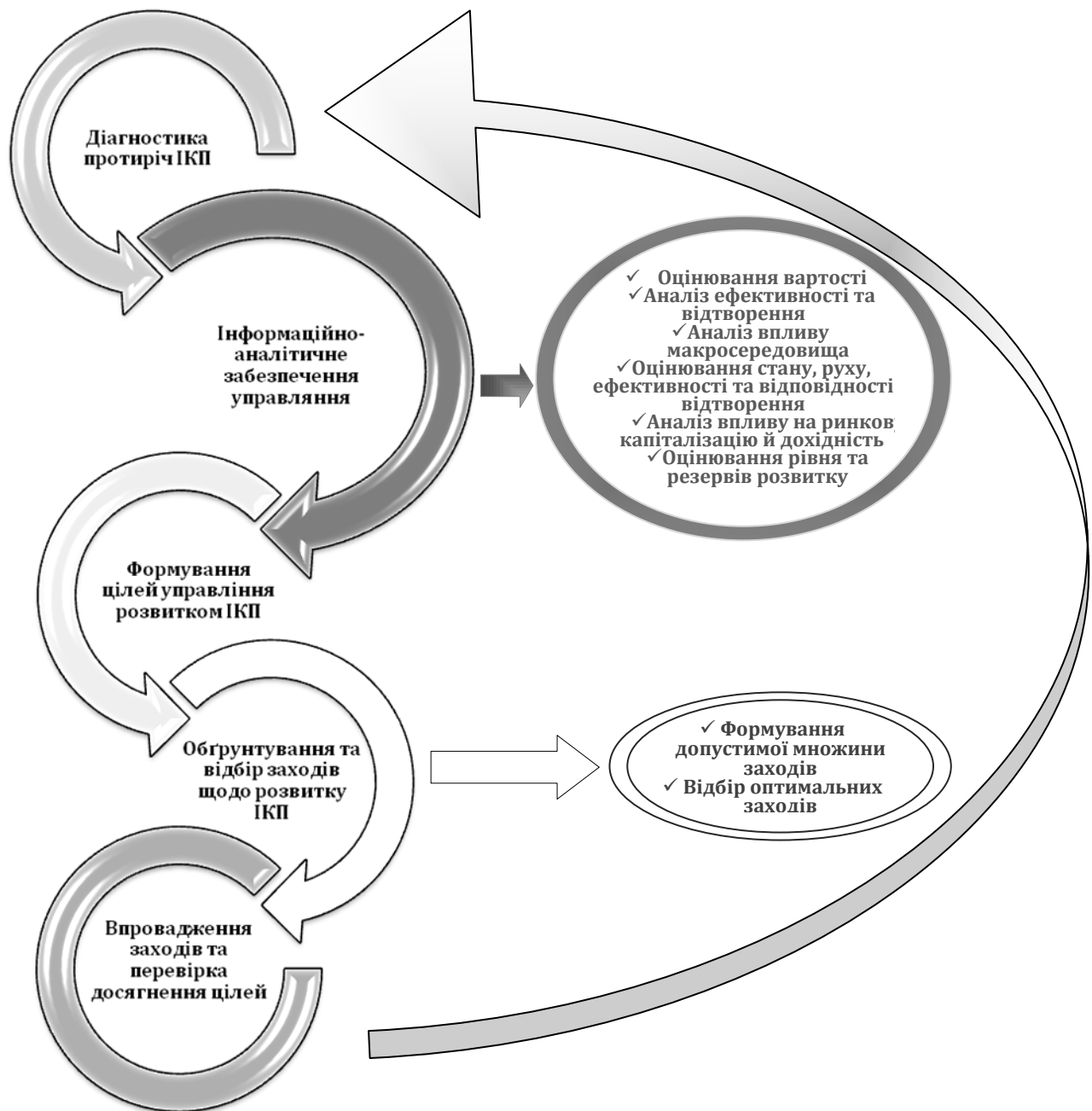

Рис. 2. – Відображення концепції управління розвитком інтелектуального капіталу підприємства

Джерело: розроблено автором

Одним із ключових етапів концепції управління є оцінювання рівня розвитку ІКП, яке передбачає проходження низки етапів, що пов'язано із складним теоретичним змістом цього поняття. Оскільки розвиток ІКП розглядає його якісні зміни, які водночас є результатом перетворення його кількісних змін, необхідно здійснити глибинний аналіз стану, зношування, придатності ІКП, проаналізувати динаміку його вартості та складових відтворення, що дасть змогу здійснити аналіз рівня та резервів розвитку ІКП (рис. 3).

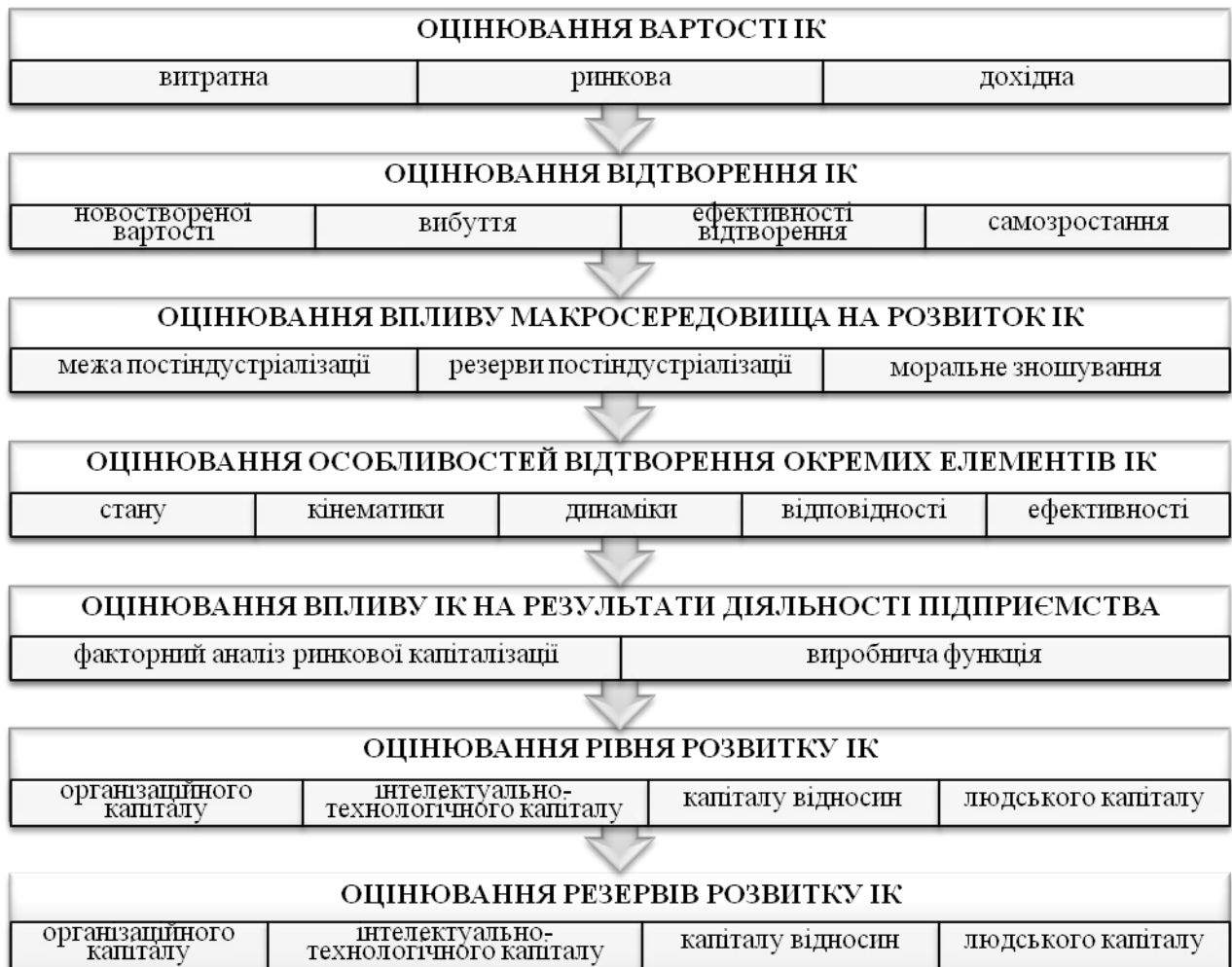

Рис. 3 – Інструментарій інформаційно-аналітичного забезпечення управління розвитком інтелектуального капіталу підприємства

Джерело: розроблено автором

На основі визначення цілей та елементів управління розвитком ІКП, а також із використанням результатів інформаційно-аналітичного забезпечення здійснюється розробка і відбір управлінських заходів щодо розвитку ІКП за кожним з його видів.

У третьому розділі «**Методологічні підходи до моделювання вартості та відтворення інтелектуального капіталу підприємства**» на основі критичного аналізу існуючих засад розроблено методологію та здійснено аналіз вартості та відтворення ІК підприємств машинобудування України.

У результаті аналізу існуючих методологічних підходів щодо оцінювання вартості та відтворення ІКП зроблено висновок, що вони мають суттєві

недоліки. Управління розвитком ІКП передбачає аналіз не тільки динаміки вартості ІКП, а й його зношування та складових відновлення. Окремо треба звернути увагу на розробку інструментарію оцінювання самозростання ІКП. Важливою умовою здійснення оцінки ІКП є врахування протиріччя, що полягає у одночасному накопичуванні та зношуванні ІКП.

Більшість існуючих моделей оцінювання окремих складових ІКП базується на витратному методі, який акумулює витрати підприємства на формування, відтворення всіх видів ІКП із врахуванням їх зношування та різного ступеня капіталізації. В авторській моделі коефіцієнт приросту витрат на відтворення ІКП запропоновано називати коефіцієнтом оновлення, тоді як коефіцієнт вибуття є функцією від загальносвітового обсягу науково-дослідних робіт з окремого напрямку (формули 1-4):

$$IC_{tij}^B = (\alpha_j V_{tij} + (1 - \delta_j) IC_{(t-1)i}^B) K_{nt}, \quad (1)$$

$$IC_{tij}^B = \left(\alpha_j V_{tij} + \alpha_j V_{tij} \frac{(1-\delta_j)}{(1+\gamma_{ij})} + \alpha_j V_{tij} \frac{(1-\delta_j)^2}{(1+\gamma_{ij})^2} + \dots + \alpha_j V_{tij} \frac{(1-\delta_j)^t}{(1+\gamma_{ij})^t} \right) K_{nt}, \quad (2)$$

$$IC_{tij}^B = \alpha_j K_{nt} \varphi_{ij} V_{tij}, \quad (3)$$

$$\varphi_{ij} = \frac{1+\gamma_{ij}}{\gamma_{ij}+\delta_j}, \quad (4)$$

де IC_{tij}^B – вартість j -го виду ІК i -го підприємства у періоді t , розрахована витратним методом; α_j – частка капіталізованих витрат на відтворення j -го виду ІК; V_{tij} – обсяг витрат на відтворення j -го виду ІК i -го підприємства у році t ; δ_j – коефіцієнт вибуття ІКП j -го виду; K_{nt} – коефіцієнт нарощення вартості грошей у році t ; φ_{ij} – мультиплікатор відтворення j -го виду ІК i -го підприємства; γ_{ij} – коефіцієнт оновлення j -го виду ІК i -го підприємства.

Отже, вартість ІКП залежить насамперед від обсягу витрат на відтворення ІК та особливостей їхньої капіталізації, а також від характеристик процесів зношування та оновлення ІКП. Чим більшим є коефіцієнт вибуття ІКП, тим меншим є мультиплікатор відтворення і тим більшими повинні бути витрати на відновлення ІКП у звітному році, що зумовлює можливість значних структурних змін у деяких галузях, де завдяки інноваціям стартапи у короткий термін стають лідерами ринку.

З метою оцінювання вартості складових ІКП витратним методом було запропоновано використання таких елементів витрат підприємства: людського капіталу – витрат на оплату праці персоналу, а також витрат, які пов'язані із його підбором, навчанням та підвищенням кваліфікації; капіталу відносин – витрат, пов'язаних з організацією збутової діяльності, з іміджевою рекламою та брендингом, із участю у різноманітних проектах соціального партнерства; інтелектуально-технологічного капіталу – витрат на здійснення власних наукових досліджень та інвестицій у придбання інтелектуальних продуктів, зокрема в НМА, сучасних технологій; організаційного капіталу – адміністративних витрат на створення та розвиток систем управління, комунікацій, мотивації, організаційної структури та культури підприємства.

Запропоновано вдосконалення існуючої ринкової моделі оцінки ІКП як різниці між ринковою й балансовою вартостями підприємства за рахунок додавання вартості НМА, оскільки НМА також є частиною ІКП і при цьому входять у балансову вартість підприємства.

На основі вдосконалення моделі Ольсона було розроблено авторську дохідну модель оцінювання вартості ІКП, яка базується на капіталізації наднормованого прибутку (формули 5-7):

$$IC_{ti}^E = \sum_{t+1}^{\infty} AE_{ti} = AE_{(t+1)i} \omega_t, \quad (5)$$

$$\omega_t = \frac{1+r_t}{r_t}, \quad (6)$$

$$AE_{(t+1)i} = E_{(t+1)i} - r_t(SF_{ti} - IA_{ti}), \quad (7)$$

де IC_{ti}^E – вартість ІК і-го підприємства у періоді t , розрахована дохідним методом; AE_{ti} – очікуваний обсяг наднормованого прибутку і-го підприємства; ω_t – мультиплікатор капіталізації очікуваних наднормованих прибутків у році t ; $E_{(t+1)i}$ – очікуваний обсяг прибутку і-го підприємства у періоді $(t+1)$; r_t – вартість капіталу; SF_{ti} – балансова вартість власного капіталу і-го підприємства у періоді t ; IA_{ti} – балансова вартість НМА і-го підприємства у періоді t .

Ключовим елементом авторського підходу до методології аналізу відтворення ІКП є розробка моделі оцінювання самозростання ІКП, що одночасно з інвестиціями у формування ІКП виступає джерелом зростання вартості ІКП, а також складовою моделей оцінювання ефективності відтворення ІКП (формули 8-13):

$$SIC_{ti} = \Delta IC_{ti}^E - IIC_{ti} + WI_{ti}, \quad (8)$$

$$SIC_{ti} = AE_{(t+1)i} \omega_t - IC_{(t-1)i}^E (1 - \delta_{tn}) - \sum_{j=1}^m (\alpha_j B_{tij}), \quad (9)$$

$$QIC_{ti} = \frac{NI_{ti}}{IIC_{ti}}, \quad (10)$$

$$CIC_{ti} = \frac{IIC_{ti}}{NI_{ti}}, \quad (11)$$

$$RIC_{ti} = NI_{ti}(CIC_{ti} - CIC_{(t-1)i}), \quad (12)$$

$$IIC_{(t+1)i}^P = (IC_{(t+1)i}^P - IC_{ti}(1 - \delta_{tn}))CIC_{ti}, \quad (13)$$

де SIC_{ti} – обсяг самозростання вартості ІК і-го підприємства у періоді t ; IIC_{ti} – обсяг інвестицій у ІК і-го підприємства у періоді t ; WI_{ti} – обсяг вибуття ІК і-го підприємства у періоді t ; m – кількість видів витрат на відтворення ІКП; QIC_{ti} – коефіцієнт якості змін стану ІКП і-го підприємства у періоді t ; NI_{ti} – обсяг новоствореної вартості ІК і-го підприємства у періоді t ; CIC_{ti} – витратоємність відновлення ІКП і-го підприємства у періоді t ; RIC_{ti} – відносне вивільнення (-), перевитрата (+) інвестицій у ІКП і-го підприємства у періоді t ; $IIC_{(t+1)i}^P$ – обсяг потрібних інвестицій для досягнення цільового рівня вартості ІКП і-го підприємства у періоді $(t+1)$; $IC_{(t+1)i}^P$ – цільовий рівень вартості ІКП і-го підприємства у періоді $(t+1)$.

Апробацію розроблених теоретико-методологічних засад оцінювання вартості й відтворення ІКП було здійснено на прикладі 14 найбільших підприємств машинобудування України за 2009-2017 рр. (табл. 1).

Таблиця 1

Результати оцінювання вартості та характеристик відтворення інтелектуального капіталу машинобудівних підприємств України у 2017 р. дохідним методом

Назва показника	Номер підприємства													
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Вартість ІКП, млн. грн.	28766	2169	2585	2195	9046	1632	2641	631	1168	1567	2771	1653	542	320
Самозростання вартості ІКП, млн. грн.	13647	366,8	844	18	3605	842	939	226	500	713	1252	691	201	138
Обсяг вибуття ІКП, млн. грн.	7346	641,1	673	1078	2743	293	832	190	324	397	664	461	135	75
Обсяг новоствореної вартості ІКП, млн. грн.	15102	976,6	1332	189	3944	1087	1093	277	565	828	1536	796	291	180
Інвестиції у відтворення ІКП, млн. грн.	1455	610	488	172	339	245	154	51	65	115	285	105	90	42
Частка ІКП у сукупній вартості капіталу, %	49,8	26,4	24,6	42,1	55,6	40,8	66,8	40,3	67,4	59,4	65,1	51,3	28,6	23,0
Коефіцієнт якості змін стану ІКП	10,4	1,60	2,73	1,10	11,6	4,44	7,10	5,40	8,71	7,18	5,40	7,60	3,22	4,25
Відносне вивільнення інвестицій в ІКП, млн. грн.	-1154	-344,1	-266	138	241	-201	38,2	-15,7	-23,6	-0,1	40,6	-35,6	31,4	-11,3
Частка самозростання в ІКП, %	47,4	16,9	32,7	0,8	39,8	51,6	35,6	35,8	42,8	45,5	45,2	41,8	37,0	43,0
Частка новоствореної вартості в ІКП, %	52,5	45,0	51,5	8,6	43,6	66,6	41,4	43,9	48,4	52,9	55,4	48,1	53,7	56,2

Примітка. Номера підприємств: 1 – ПАТ «Мотор Січ»; 2 – ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»; 3 – ДП «Науково-виробничий комплекс «Зоря-Машпроект»; 4 – ПАТ «Крюківський вагонобудівний завод»; 5 – ПАТ «Турбоатом»; 6 – ПАТ «Український графіт»; 7 – ПАТ «СКФ Україна»; 8 – ТОВ «Мегатекс»; 9 – ТОВ «Укравтозапчастина»; 10 – ПАТ «Одеський кабельний завод «Одескабель»; 11 – ТОВ «Леоні Ваерінг Системс УА ГМБХ»; 12 – ДП «Завод Електроважмаш»; 13 – ПрАТ «Укпостач»; 14 – ПрАТ «Завод Південкабель».

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України та Bureau Van Dijk

Вираженими лідерами за обсягом ІК та його самозростанням є ПАТ «Мотор Січ» (28,8 та 13,6 млрд. грн.) та ПАТ «Турбоатом» (9 та 3,6 млрд. грн.). Ці ж підприємства є лідерами і за ефективністю відтворення ІКП із значенням коефіцієнта якості змін у 10,4 та 11,6 відповідно, що свідчить про успішну діяльність з управління розвитком ІК. За обсягами інвестицій у відтворення ІКП за лідером ПАТ «Мотор Січ» – 1,46 млрд. грн. – знаходиться ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод» – 0,61 млрд. грн. Крім вертикального аналізу складових відтворення ІК, було здійснено горизонтальний аналіз по кожному з групи машинобудівних підприємств, результати якого засвідчили проблеми в управлінні ІК деяких підприємств.

У четвертому розділі «Інструментарій аналітичного забезпечення управління розвитком інтелектуального капіталу підприємства» з метою аналітичного забезпечення управління розвитком ІКП змодельовано межу та резерви постіндустріального розвитку, показники стану, руху та ефективності

відтворення об'єктів ІКП, вплив ІКП на ринкову капіталізацію та дохідність підприємства.

На рівні окремих підприємств постіндустріальні тенденції визначили значні резерви для посилення ролі знанневих складових діяльності, насамперед людського капіталу, які стали головним двигуном мікроекономічного розвитку. Як наслідок, у провідних економіках світу відбулося стрімке перетікання капіталу підприємств з матеріальної до інтелектуальної його частини. Однак у науковців виникли сумніви щодо подальшого позитивного впливу постіндустріалізації на результативність економічної діяльності. З метою визначення макроекономічних умов та резервів для розвитку ІКП, розглянуто теоретичний та математичний характер зв'язку між ВВП на душу населення та частки послуг у різних країнах.

Обґрунтовано гіпотезу про існування межі постіндустріалізації – оптимальної, виходячи з розвитку економіки, частки послуг у ВВП, що окреслює можливість позитивного впливу подальшої постіндустріалізації на економічне зростання. За результатами кореляційно-регресійного аналізу даних по 128 країнах світу із урахуванням їх міжнародної торгової спеціалізації змодельовано межу та резерви постіндустріалізації, що засвідчило негативний вплив подальшої дематеріалізації на підприємства більшості розвинутих країн, та наявність резервів постіндустріалізації в Україні, що підтверджує сприятливі макроекономічні умови для діяльності з розвитку ІКП у нашій країні. Найбільший негативний вплив постіндустріалізації на діяльність підприємств зафіксовано в Росії, Бразилії та Нідерландах – країнах, до стану економіки яких науковці застосовують поняття «голландська хвороба».

Важливою частиною інформаційно-аналітичного забезпечення управління розвитком ІКП є оцінювання стану та руху його окремих складових. Систематизовано показники стану, кінематики, динаміки, ефективності та відповідності окремих складових ІКП. Розроблено методичне забезпечення розрахунку показників руху й ефективності відтворення із урахуванням особливостей відтворення вартості та споживчої вартості об'єктів ІКП, зокрема показників швидкості та прискорення відтворення, зношування та придатності, відповідності вартісного відтворення системі відтворення споживчої вартості, питомої корисності витрат та питомої вартості відтворення.

Ще одним інструментом аналітичного забезпечення управління розвитком ІКП є моделювання його впливу на ринкову капіталізацію та дохідність підприємства. Ринкова капіталізація в сучасних умовах виступає основним результатом управлінської діяльності у розвинутих країнах світу, а ІКП є важливим її фактором разом із традиційними чинниками – прибутком й балансовою вартістю підприємства, що набуло підтвердження за результатами здійснення факторного аналізу ринкової капіталізації промислових підприємств із використанням авторської трифакторної мультиплікативної детермінованої моделі.

З метою дослідження та прогнозування впливу ІК на зміну обсягів продукції підприємства було розроблено виробничу функцію, факторами якої, на відміну від неокласичних, є інтелектуальний та матеріальний капітали.

Вилучення «праці» зі складу факторів дохідності обґрунтовано тим, що в умовах економіки знань фізична праця більше не є значимим чинником дохідності підприємства на відміну від інтелектуальної праці, яка, у свою чергу, відображена у складовій частині ІКП – людському капіталі.

Моделювання виробничої функції здійснено на прикладі промислових підприємств України, зокрема ПАТ «Одескабель», що дало змогу отримати рівні середньої та граничної віддачі, еластичності продукції за ІКП, цільової додаткової потреби та граничної норми заміщення ІКП (табл. 2).

Таблиця 2

Управлінській інструментарій, отриманий за результатами моделювання виробничої функції ПАТ «Одескабель» за 2010-2017 рр.

Назва показника	Матеріальний капітал	Інтелектуальний капітал
Середня віддача	$\frac{Y}{MK} = 1,6126$	$\frac{Y}{IC} = 6,2093$
Гранична віддача	$\frac{\partial Y}{\partial MK} = 4,5456$	$\frac{\partial Y}{\partial IC} = 6,7719$
Еластичність обсягу продукції, %	$\alpha = 2,8188$	$\beta = 1,0906$
Додаткова потреба в ресурсах для збільшення доходу на 30 %, млн. грн.	$MK\alpha = 661,3$	$IC\alpha = 27,9$
Гранична норма заміщення ресурсів	$h = 1,4898$	$h = 0,6713$

Примітка. Позначення в таблиці: Y – обсяг чистого доходу; MK – вартість матеріального капіталу; IC – вартість ІКП; $MK\alpha$, $IC\alpha$ – додаткові обсяги матеріального й інтелектуального капіталів, необхідні для досягнення цільового обсягу доходу.

Джерело: розраховано автором

Отже, розроблений аналітичний інструментарій дозволив діагностувати протиріччя між накопиченням та зношуванням ІКП, між кількісними змінами ІКП та якісними результатами діяльності підприємства, що дало змогу запропонувати обґрунтовані управлінські рішення щодо розвитку ІКП.

У п'ятому розділі «**Методологічне забезпечення управління розвитком інтелектуального капіталу підприємства**» на основі використання авторської методології діагностування здійснено оцінювання рівня та резервів розвитку ІКП. Сформовано структурно-логічну модель досягнення цілей управління розвитком ІКП.

Оскільки розвиток ІКП має приховані ознаки і властивості, це не дозволяє здійснювати його вимірювання за допомогою шкал інтервалів і відносин, а лише за допомогою шкал порядку. Латентність розвитку ІКП зумовила використання з метою його оцінювання таксономічного аналізу, який дозволяє врахувати необмежену кількість латентних чинників-симптомів, що можуть мати різноспрямований зв'язок із рівнем розвитку та різні одиниці виміру. При цьому метод таксономії дозволяє оцінити відстань рівня розвитку ІКП підприємства від еталону, а також від інших підприємств.

Діагностику рівня розвитку ІКП було здійснено із застосуванням пакета програм STATISTICA відповідно до розробленої процедури за результатами вертикального, горизонтального й інтегрального аналізів; класичного,

модифікованого та об'єднаного алгоритмів таксономічного аналізу; оцінювання рівня розвитку окремих складових та ІКП загалом (рис. 4).

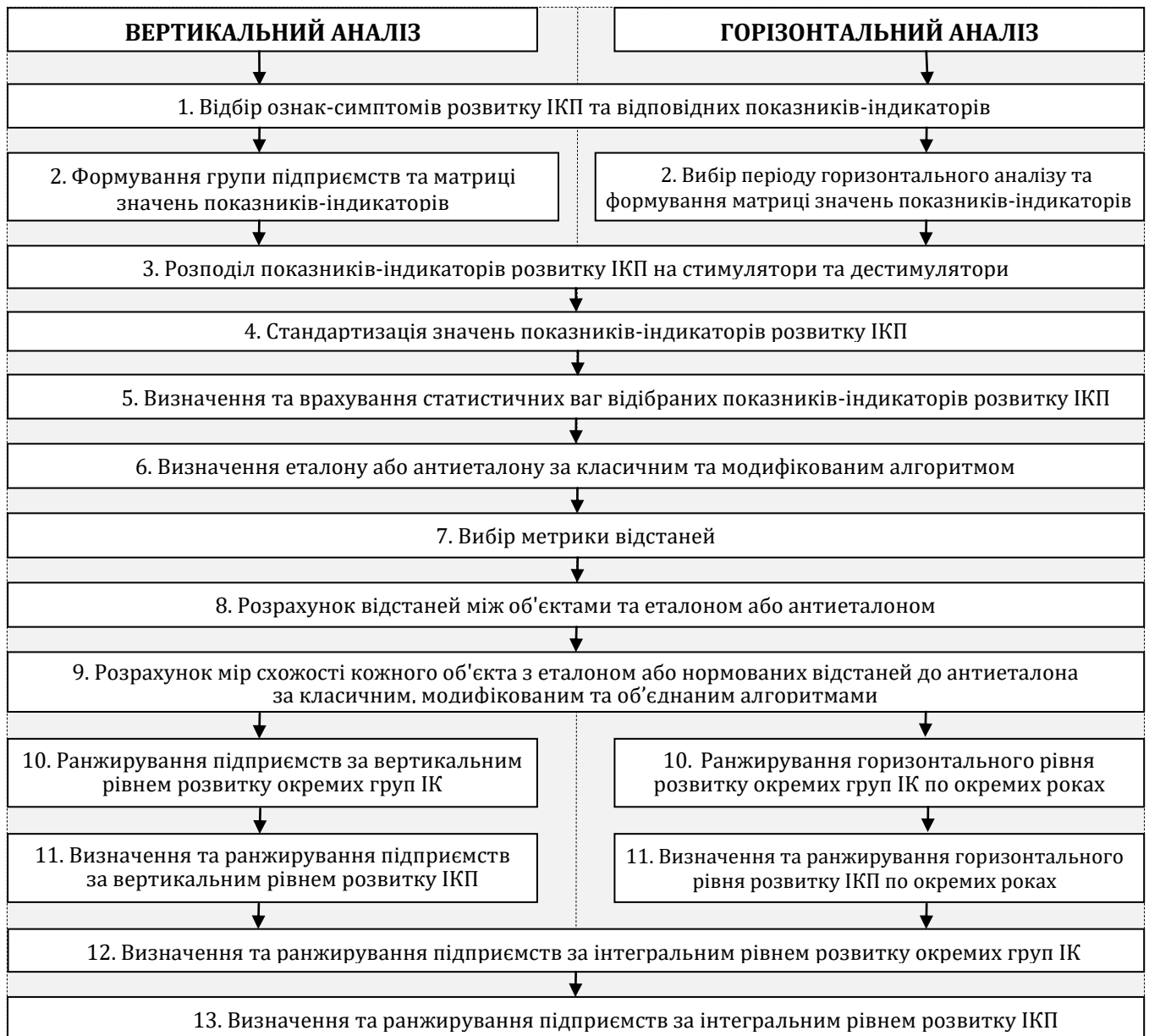

Рис. 4 – Етапи процедури оцінювання інтегрального рівня розвитку інтелектуального капіталу підприємства

Джерело: розраховано автором

Показниками-індикаторами рівня розвитку обрано ті, що: характеризують окремі складові ІКП, є відносними, не потребують експертних оцінок, можуть бути розраховані із використанням відкритих даних, не мають апріорної тісної кореляції між собою. Індикаторами розвитку складових людського капіталу обрано середньомісячний обсяг оплати праці в розрахунку на одного працівника, середній період заборгованості за оплату праці, виробіток, зарплатовіддачу та рентабельність підприємства. Показниками рівня розвитку капіталу відносин обрано частку ринку підприємства, періоди обороту дебіторської, кредиторської заборгованості та поточних зобов'язань за

розрахунками з учасниками, обсяг доданої вартості, середньоденну кількість пошукових запитів у мережі Інтернет. Розвиток інтелектуально-технологічного капіталу визначено за допомогою фондоозброєності, коефіцієнта зносу основних засобів, вартості та темпів зростання НМА. Рівень розвитку організаційного капіталу підприємства виміряно із використанням віддачі адміністративних витрат, зміни періодів обороту виробничих запасів, незавершеного виробництва та готової продукції і товарів, частки змінних витрат на оплату праці.

За результатами вертикального аналізу 14 машинобудівних підприємств найвищий рівень розвитку ІК зафіксовано на ПАТ «Мотор Січ», наближення до еталону – 53 %, а за капіталом відносин та організаційним капіталом – більше 60 % (табл. 3). Другий за рангом, завдяки високому рівню людського та особливо організаційного капіталів є ПАТ «Одескабель» – 47 %, хоч капітал відносин і технологічний капітал на підприємстві недостатньо розвинуті – 35 % та 40 % відповідно.

Таблиця 3

Результати вертикального аналізу рівня розвитку інтелектуального капіталу групи підприємств у 2017 р., частка одиниці

Назва підприємства	Рівень розвитку складових ІКП				Рівень розвитку ІКП	Ранг
	ЛК	КВ	ІТК	ОК		
ПАТ «Мотор Січ»	0,44	0,63	0,45	0,60	0,530	1
ПрАТ «НКМЗ»	0,40	0,42	0,39	0,50	0,429	12
ДП «НВК «Зоря-Машпроект»	0,35	0,34	0,51	0,23	0,355	14
ПАТ «КВЗ»	0,38	0,43	0,38	0,58	0,442	11
ПАТ «Турбоатом»	0,39	0,37	0,56	0,52	0,457	7
ПрАТ «Український графіт»	0,45	0,31	0,47	0,58	0,453	9
ПАТ «СКФ Україна»	0,54	0,39	0,41	0,51	0,461	5
ТОВ «Мегатекс»	0,55	0,32	0,37	0,54	0,446	10
ТОВ «Укравтозапчастина»	0,60	0,40	0,33	0,53	0,465	4
ПАТ «Одескабель»	0,54	0,35	0,40	0,61	0,473	2
ТОВ «Леоні Ваерінг Системс»	0,43	0,40	0,54	0,48	0,459	6
ДП «Електроважмаш»	0,34	0,28	0,38	0,45	0,362	13
ПрАТ «Укпостач»	0,42	0,30	0,56	0,57	0,465	3
ПрАТ «Південкабель»	0,42	0,38	0,53	0,51	0,456	8

Примітка. Позначення в таблиці: ЛК – людський капітал; КВ – капітал відносин;

ІТК – інтелектуально-технологічний капітал; ОК – організаційний капітал; Ранг – порядковий номер у рейтингу за рівнем розвитку ІКП.

Джерело: розраховано автором

Горизонтальний аналіз засвідчив, що у 2017 р. ПАТ «Одескабель» має найвищий рівень розвитку людського капіталу та капіталу відносин – 67 % та 64 % наближення до абсолютного максимуму і значно гірші показники за організаційним капіталом – 54 % (ранг 4) і технологічним капіталом – 57 % (ранг 7). При цьому результати прогнозування рівня розвитку технологічного капіталу на підприємстві фіксують високу вірогідність подальшого його зниження.

Об'єднання результатів вертикального й горизонтального аналізів уможливило визначення інтегрального рівня та резервів розвитку ІКП і його складових, що стало основою для подальшого відбору заходів. Інтегральний рівень розвитку ІК ПАТ «Одескабель» склав у 2017 р. 54 %, людського капіталу – 60,7 %, технологічного – 48,5 %, організаційного – 57,6 %, капіталу відносин – 49,3 % від еталонного рівня. При цьому найбільші вертикальні резерви розвитку – 65,4 % – зафіксовано за капіталом відносин, горизонтальні – 45,6 % – за організаційним капіталом, тоді як інтегральні – 51,5 % – за інтелектуально-технологічним капіталом, що підтверджує практичну значущість авторських розробок з методологічного забезпечення оцінювання інтегральних резервів розвитку ІКП. Отже, менеджменту необхідно звертати увагу як на використання досвіду інших підприємств, так і на покращення рівня розвитку ІКП порівняно із минулими роками.

Ключовим етапом концепції управління розвитком ІКП є розробка та відбір оптимальних управлінських заходів, завдання щодо обґрунтування яких ускладнюється необхідністю врахування результатів комплексного аналізу внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства, а також передбачає аналіз вертикального й горизонтального рівня розвитку ІКП, визначення вартості та ефективності відтворення ІКП, урахування особливості стану розвитку кожного з видів ІКП та важливості комплексного підвищення рівня розвитку всіх видів ІКП.

Формування допустимої множини заходів здійснюється із використанням авторської структурно-логічної моделі та базується на результатах комплексного аналізу вертикальних й горизонтальних рівнів і резервів розвитку, а також показників ефективності відтворення ІКП (рис. 5). На склад допустимої множини заходів впливають фінансові обмеження й цілі управління розвитком ІКП, які за допомогою диференціації порогових значень за різними критеріями можуть сконцентрувати діяльність на одному, двох або трьох з визначених напрямків: підвищення рівня розвитку ІКП порівняно із конкурентами; підвищення рівня розвитку ІКП до максимального рівня минулих років; підвищення ефективності інвестицій. З метою досягнення збалансованості розвитку ІКП при формуванні допустимої множини заходів використано принцип Еджворта-Парето.

Для відбору оптимальних заходів з їх допустимої множини у структурно-логічній моделі досягнення цільових установок управління розвитком ІКП запропоновано здійснити їх однокритеріальну оптимізацію за рівнем інвестиційної вартості одного пункту приросту рівня розвитку ІКП із врахуванням цільового підвищення рівня розвитку ІКП та бюджетних обмежень. На останньому етапі структурно-логічної моделі відбувається перевірка ступеня досягнення цілей управління розвитком ІКП. Якщо мети не досягнено, відбувається збільшення бюджету розвитку, зменшення порогових значень за різними критеріями або зменшення цільових вимог.

Структурно-логічну модель досягнення цільових установок управління розвитком ІКП апробовано на прикладі промислових підприємств України.

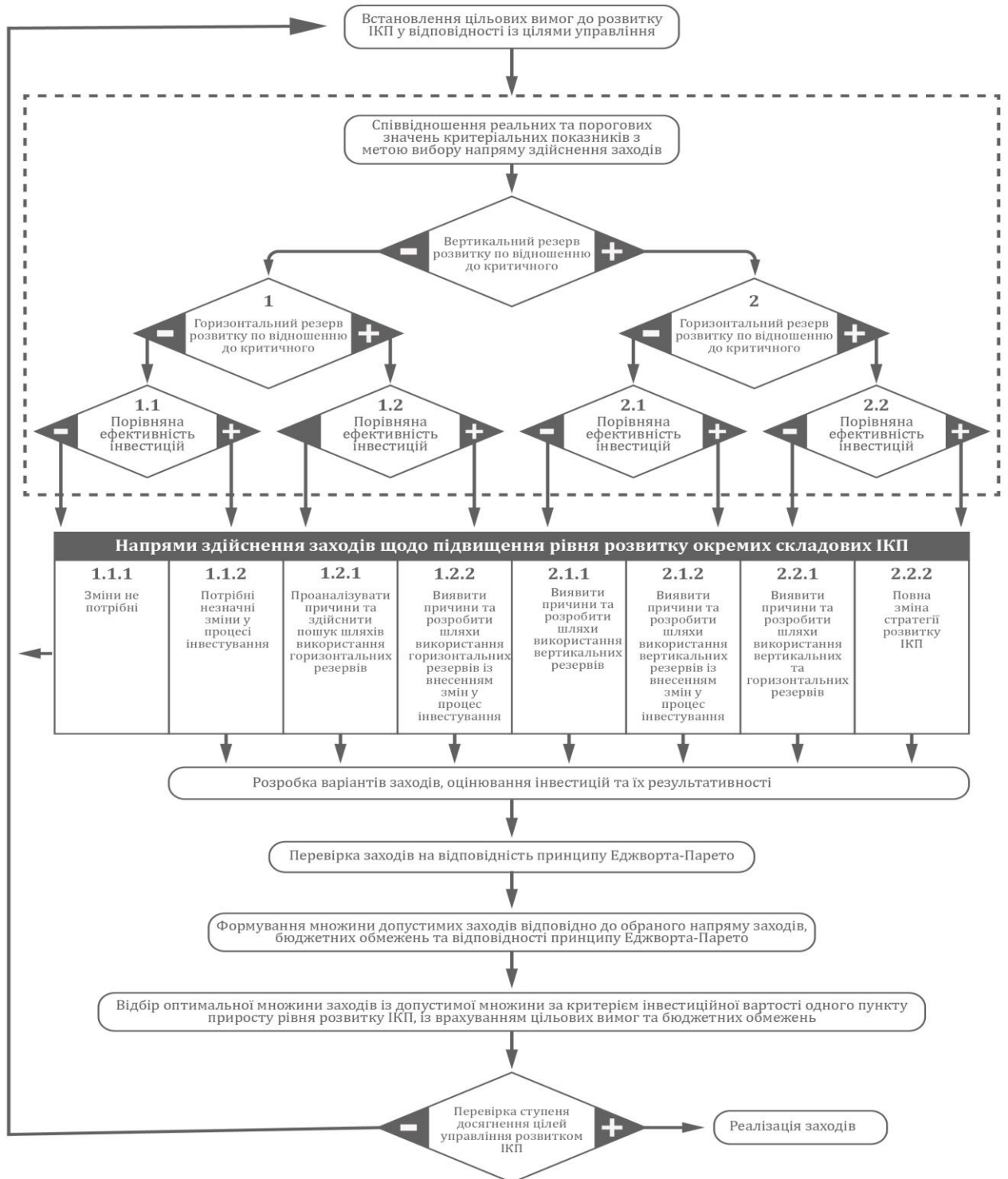

Рис. 5 – Структурно-логічна модель досягнення цільових установок управління розвитком інтелектуального капіталу підприємства

Джерело: розроблено автором

Використання моделі дозволило: визначити спрямованість заходів; розробити множину можливих заходів щодо підвищення рівня розвитку ІКП, з яких відібрати множину допустимих до реалізації заходів, що відповідають критерію паретооптимальності; сформуванню відповідно до цільових вимог та бюджетних обмежень перелік оптимальних за рівнем інвестоємності розвитку заходів; в результаті досягти збалансованого цільового підвищення рівня розвитку складових ІКП із найбільш раціональним витрачанням інвестицій.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та обґрунтовано вирішення актуальної науково-практичної проблеми розробки теоретичних, методологічних та організаційно-практичних положень управління розвитком ІКП. Отримані результати дослідження дають змогу зробити такі висновки.

1. Удосконалений понятійно-категорійний апарат управління розвитком ІКП базується на динамічному розумінні та діалектичній сутності розвитку ІКП, ураховує різницю між процесами управління ІКП та управління його розвитком, розглядає зношування та відтворення ІКП з точки зору кругообігу його споживчої вартості. ІКП запропоновано розуміти як сукупність економічних відносин між підприємцями, персоналом і суб'єктами зовнішнього середовища щодо формування, споживання та відтворення знань як ресурсу підприємства. Обґрунтовано, що НМА, до складу яких входять об'єкти інтелектуальної власності, поряд із неідентифікованими об'єктами є частиною ІКП, а ІКП, у свою чергу, складають ті НМР, що беруть участь у процесі відтворення. Управління розвитком ІКП визначено як систематичний вплив суб'єктів управління з метою підтримки планового вектора якісних змін відносин між підприємцями, керівництвом, персоналом та зовнішнім середовищем щодо формування, споживання та відновлення знань у всіх формах як ресурсу підприємства. Зношування ІКП розглянуто в роботі як процес втрати ІКП своїх споживчих властивостей. Наявність та об'єктивність зношування ІКП зумовлює необхідність їхнього відтворення, яке запропоновано розуміти як безперервний процес споживання та відновлення споживчих властивостей об'єктів ІКП.

2. Систематизація поглядів щодо структури ІКП дозволила сформувати класифікаційну систему, згідно з якою всі об'єкти ІКП згруповано за такими ознаками: функціональний зміст, суб'єкти або носії, походження, джерело формування, ступінь контрольованості, сфера прояву елементів ІК, принцип приналежності елементів ІКП, стадія відтворення, динаміка зношування, спосіб збереження інформації, вплив на процес створення нових об'єктів ІК, ступінь ідентифікації ІКП. Ключовою ознакою ІКП з погляду управління його розвитком є розподіл за функціональним змістом, за яким всі об'єкти ІКП було розділено на чотири групи: капітал відносин, людський, інтелектуально-технологічний та організаційний капітали. Запропонована класифікація уможливорює розподіл усіх нематеріальних складових капіталу підприємства за окремими ознаками з дотриманням умови неможливості одночасного віднесення об'єкта до кількох видів ІК за однією ознакою.

3. Уточнені теоретичні підходи дозволили визначити розвиток ІКП як незворотні, спрямовані, закономірні, якісні зміни стану об'єктів ІКП. Результатом закономірних змін виступає якісно новий стан об'єкта ІКП. Рушійною силою якісних змін є внутрішні протиріччя, що полягають у боротьбі протилежних, суперечливих тенденцій зміни стану об'єктів ІКП. В дисертації визначено внутрішні протиріччя розвитку ІКП та інструментарій їх діагностики, основними з яких є протиріччя: між накопиченням та

зношуванням ІК; між формуванням ІК підприємства та формуванням індивідуального ІК; між суспільним та приватним характером знань; між кількісними змінами ІКП та якісними результатами діяльності підприємства; кругообігу ІКП; між розвитком окремих складових ІК та загальним розвитком ІКП.

4. На основі розвитку класичних підходів в дисертації отримано висновок про існування трьох стадій руху ІКП: формування, споживання та ринкової реалізації. Гроші є початковою формою ІКП, необхідні для здійснення інвестицій у формування, оновлення, придбання або тимчасове користування об'єктами ІКП. На стадії формування ІКП змінює грошову форму на продуктивну. На другій стадії відбувається виробниче споживання ІКП як результат поєднання людського капіталу із іншими елементами ІКП, створюються умови для інтелектуальної діяльності щодо формування нових знань як ресурсу підприємства. Одна із особливостей ІК полягає у тому, що він є самозростаючою вартістю, яку власник може збільшити у процесі її обігу та безпосередньо у процесі споживання. У результаті споживання знань відбувається одночасне їх виробництво або самозростання. На третій стадії руху ІКП відбувається його ринкова реалізація, перехід ІК із сфери виробництва у сферу обігу, що супроводжується зміною його продуктивної форми знову на грошову. В дисертації зазначено, що зупинка кругообігу ІКП призведе до його знищення, тому що знання перестають відновлюватися.

5. Сформована в роботі концепція управління розвитком ІКП базується на визначенні мети, суб'єктів, об'єктів, принципів та функцій управління. Об'єктами управління розвитком ІКП визначено відносини між підприємцями, керівництвом, персоналом та зовнішнім середовищем щодо формування, споживання та відновлення знань у всіх формах як ресурсу підприємства. Суб'єктами управління розвитком ІКП є керівні органи підприємства, які відповідають за цей процес у межах своїх функціональних обов'язків. Як принципи управління визначено: системність, ієрархічність, розподіл повноважень та відповідальності, цілеспрямованість, стабільність, динамізм, безперервність, ефективність, наукову обґрунтованість, участь. До функцій управління розвитком ІКП віднесено функції планування, організації, мотивації та контролю. Ключовим розділом концепції управління розвитком ІКП є діагностика його внутрішніх протиріч із використанням сукупності інструментів інформаційно-аналітичного забезпечення, а саме: здійснення оцінювання вартості ІКП; аналіз самозростання та ефективності відтворення ІКП; аналіз впливу макросередовища та рівня стану, кінематики, динаміки, відповідності й ефективності об'єктів ІКП; визначення впливу ІКП на ринкову капіталізацію й дохідність підприємства, оцінювання рівня та резервів розвитку ІКП. Складовими концепції управління також є процеси формування цілей розвитку ІКП, розробки управлінських заходів щодо підвищення рівня розвитку ІКП та обґрунтування їх оптимального відбору.

6. Розвинуті в дисертації методологічні підходи до оцінювання вартості ІКП базуються на використанні ринкових, витратних та дохідних моделей, використовують дані з відкритих джерел інформації, враховують зміну вартості

грошей у часі. Вдосконалена ринкова модель оцінює ІКП як різницю між ринковою й балансовою вартостями підприємства. При цьому із балансової вартості підприємства віднімається вартість НМА, оскільки НМА є частиною ІКП. Авторська витратна модель капіталізує частину поточних витрат підприємства, ураховує коефіцієнти оновлення й вибуття ІКП та дозволяє здійснити оцінювання вартості складових ІКП. Дохідна модель передбачає здійснення оцінювання вартості ІКП за допомогою мультиплікатора капіталізації очікуваних наднормованих прибутків підприємства. Апробацію удосконалених теоретичних підходів було здійснено на прикладі оцінювання ІКП 14 найбільших підприємств машинобудування України за 2009-2017 рр. Визначено обсяг, динаміку, а також структуру ІК обраних підприємств.

7. Із використанням результатів визначення вартості, особливостей зношування та інвестицій у відтворення ІКП в дисертації розроблена модель оцінювання самозростання ІКП, яке разом із інвестиціями виступає джерелом новоствореної вартості ІКП. Від обсягу та частки самозростання залежить ефективність відтворення ІКП, яку запропоновано оцінювати за допомогою показників якості змін стану та витратоємності відновлення ІКП. Ще одним результатом дисертаційної роботи є розробка методичного забезпечення розрахунку відносного вивільнення (перевитрати) та цільового обсягу інвестицій в ІКП. За результатами розрахунку запропонованих показників на прикладі підприємств машинобудування України за 2009-2017 рр. зроблено висновок про значні відхилення в обсягах та ефективності відтворення ІКП на різних підприємствах. Лідерами як за обсягами вартості, так і за обсягами новоствореної вартості, самозростання та ефективності відтворення ІКП в Україні є ПАТ «Мотор Січ» та ПАТ «Турбоатом».

8. В роботі визначені макроекономічні умови розвитку ІКП за рахунок моделювання межі та резервів постіндустріального розвитку економіки. Сучасні економічні реалії призвели до того, що у провідних економіках світу відбувся стрімкий перетік капіталу підприємств з матеріальної до інтелектуальної його частини, однак у науковців виникли сумніви щодо позитивного впливу подальшої постіндустріалізації на результати економічної діяльності підприємств. Обґрунтована гіпотеза щодо існування межі постіндустріалізації окреслює можливість позитивного впливу подальшої постіндустріалізації на мікроекономічне зростання. З метою визначення макроекономічних умов та резервів для розвитку ІКП, розглянуто теоретичний та математичний характер зв'язку між ВВП на душу населення та часткою послуг у 128 країнах світу. Змодельовані межа та резерви постіндустріалізації засвідчили негативний вплив подальшої дематеріалізації на діяльність підприємств більшості розвинутих країн, та наявність резервів постіндустріалізації в Україні, що підтверджує сприятливі макроекономічні умови для діяльності з розвитку ІКП у нашій країні.

9. Врахування стану, зношування та складових відтворення ІКП виступає одним із завдань управління розвитку ІКП, що в дослідженні було забезпечено завдяки розробці інструментарію для вимірювання стану, кінематики, динаміки, ефективності та відповідності відтворення окремих

складових ІКП. Процес зношування та відтворення ІКП досліджено за кількома ознаками, а саме: за натуральними, вартісними одиницями та за одиницями споживчої вартості, що зумовило наявність натурального, вартісного відтворення та відтворення споживчої вартості. Із врахуванням особливостей відтворення вартості та споживчої вартості об'єктів ІКП розроблені моделі для оцінювання показників швидкості та прискорення відтворення, зношування і придатності, питомої корисності витрат та питомої вартості відтворення. Запропоновано формувати амортизаційну політику підприємства із використанням показника відповідності вартісного відтворення системі відтворення споживчої вартості.

10. Теоретична обґрунтованість та практична доцільність дозволили використати ІК як основний фактор ринкової капіталізації підприємства разом із традиційними чинниками – прибутком і балансовою вартістю підприємства. Із використанням мультиплікативної моделі здійснено факторний аналіз ринкової капіталізації промислових підприємств, результати якого засвідчили, що ІК є одним з головних факторів зростання ринкової капіталізації. Розроблена в роботі виробнича функція, факторами якої є інтелектуальний та матеріальний капітали, дозволила дослідити та спрогнозувати вплив ІК на зміну обсягів продукції підприємства. Виключення традиційного фактору «праці» з авторської моделі дохідності обґрунтовано тим, що в умовах економіки знань, фізична праця більше не є значимим фактором виробництва на відміну від інтелектуальної праці, яка у свою чергу відображена у складовій частині ІКП – людському капіталі. Моделювання виробничої функції дозволило розрахувати обсяги середньої і граничної віддачі, еластичності, додаткової потреби та граничної норми заміщення ресурсів.

11. Розроблені та практично апробовані методологічні засади дозволили здійснити оцінювання рівня та резервів вертикального, горизонтального й інтегрального розвитку ІКП. Латентність розвитку ІКП зумовила використання з метою його діагностики таксономічного аналізу. Це дало можливість оцінити відстані рівня розвитку ІКП від еталону, від рівня розвитку ІК інших підприємств, зміну рівня розвитку ІКП у часі. Відповідно до розробленої процедури оцінювання рівня розвитку ІК 14 машинобудівних підприємств України здійснено без використання експертних оцінок. Процедура оцінювання враховувала результати: вертикального, горизонтального й інтегрального аналізів; класичного, модифікованого та об'єднаного алгоритмів таксономічного аналізу; оцінювання рівня розвитку окремих складових та ІКП загалом. За підсумками вимірювання рівнів розвитку розраховано вертикальні, горизонтальні та інтегральні резерви розвитку ІКП, що дозволило менеджменту використовувати як досвід інших підприємств, так і власний досвід діяльності з управління розвитком ІК.

12. Запропонована та апробована в дисертації структурно-логічна модель досягнення цільових установок управління розвитком ІКП дала можливість методично забезпечити процеси розробки та відбору оптимальних управлінських заходів щодо розвитку ІКП. Розроблена процедура формування оптимального набору заходів базується на результатах комплексного аналізу

вертикальних й горизонтальних рівнів й резервів розвитку, а також на показниках відтворення ІКП. Щоб досягти збалансованості розвитку ІКП при формуванні допустимої множини заходів використано принцип Еджворта-Парето. Фінальний відбір заходів з отриманої допустимої їхньої множини запропоновано здійснювати в межах встановлених бюджетних обмежень на підставі однокритеріальної оптимізації за принципом найбільшої ефективності витрат на їхню реалізацію. На останньому етапі структурно-логічної моделі відбувається перевірка ступеня досягнення цілей управління розвитком ІКП.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Літвінов О. С. *Фактори енергоємності продукції промислового підприємства*: монографія. Одеса : Автограф, 2006. 242 с. (15,3 д. а.)
2. Літвінов О. С., Раділов Д. Д. Вплив органів державної влади на діяльність промислових підприємств як один із зовнішніх факторів їх конкурентоспроможності. *Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення* : монографія / за заг. ред. О. Г. Янкового. Одеса : Атлант, 2013. С. 250-269. (1,24 д. а.). *Особистий внесок здобувача: визначено зовнішні фактори впливу на розвиток підприємства* (0,24 д. а.)
3. Літвінов О. С., Анохіна К. О. Управління нематеріальними активами як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємства. *Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення* : монографія / за заг. ред. О. Г. Янкового. Одеса : Атлант, 2013. С. 290-313. (1,24 д. а.). *Особистий внесок здобувача: визначено засади управління нематеріальностями на підприємстві* (0,62 д. а.)
4. Літвінов О. С., Сукач О. О. Ефективність витрат на оплату праці як фактор конкурентоспроможності підприємства. *Конкурентоспроможність підприємства : оцінка рівня та напрями підвищення* : монографія / за заг. ред. О. Г. Янкового. Одеса : Атлант, 2013. С. 459-470. (0,67 д. а.). *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано вплив частки змінних витрат на оплату праці на обсяг людського капіталу та ефективність діяльності підприємства* (0,1 д. а.)
5. Літвінов О. С., Сукач О. О. Аналіз взаємозв'язку структури витрат на оплату праці та ефективності праці на підприємствах кабельної промисловості. *Трансформаційні процеси економічної системи в умовах сучасних викликів* : монографія / За заг. ред. В. І. Гринчуцького. Тернопіль : Крок, 2014. С. 456-466. (0,68 д. а.). *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано вплив персоналу підприємства на обсяг результатів і капіталу підприємства* (0,1 д. а.)
6. Litvinov O. S., Litvinova V. O. The correlation between speed of the reproduction and damping system. *Information aspects of socio-economic systems development: series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts Katowice School of Technology* : Monograph. / Ed. by Ostenda A., Nestorenko T. Wyzsza Szkoła Techniczna, Katowice, Poland, 2016. P. 374-382. (0,47 д. а.). *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано вплив особливостей зношування й відтворення на характеристики системи амортизації* (0,24 д. а.)

7. Літвінов О. С., Капалан С. М. Організаційно-економічні складові механізму управління підприємством в умовах інноваційного розвитку. *Financial-economic and innovative support of entrepreneurship development in the spheres of economy, tourism and hotel-restaurant business* : collective monograph / Ed. by Doctor of Economic Sciences, Prof. Yatsenko V. M. Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom, 2017. P.318-327. (0,44 д. а.) *Особистий внесок здобувача: визначено організаційні складові управління розвитком підприємства, обґрунтовано вирішальне значення капіталу відносин для формування складових забезпечення управління підприємствами* (0,22 д. а.)

8. Літвінов О. С. Теоретичні проблеми динаміки зносу та відтворення нематеріальних ресурсів підприємства як складової його конкурентоспроможності. *Теоретичні, методологічні та практичні аспекти конкурентоспроможності підприємств* : монографія / за заг. ред. професора О. Г. Янкового. Одеса : Атлант, 2017. С. 428-441. (29,88 д. а.) *Особистий внесок здобувача: розроблено методику оцінювання зношування і відтворення складових інтелектуального капіталу підприємства* (0,93 д. а.)

9. Літвінов О. С. Дематеріалізація економіки мира: существует ли предел постиндустриализации? *Modern Managment : Economy and Administration* : monograph. Opole : The Academy of Managment and Administration in Opole, Publishing House WSZiA, 2018. P. 182-188. (12,4 д. а.) *Особистий внесок здобувача: визначено сутність та змодельовано межю постіндустриалізації як засобу визначення макроекономічних умов розвитку інтелектуального капіталу підприємства* (0,40 д. а.)

10. Літвінов О. С. Оцінка вартості людського, організаційного, інтелектуально-технологічного капіталів та капіталу відносин машинобудівних підприємств України. *Economic and Legal Foundations of the Public Transformations in Conditions of Financial Globalization* : monograph / edited by Yu. Pasichnyk – Yunona Publishing, New York, USA, 2018. P. 244-253. (6,61 д. а.) *Особистий внесок здобувача: полягає у вимірюванні вартості людського, організаційного, інтелектуально-технологічного капіталів та капіталу відносин машинобудівних підприємств України із використанням витратного методу* (0,69 д. а.)

11. Літвінов О. С. *Інтелектуальний капітал підприємства: сутність, оцінка, розвиток* : монографія. Одеса : Астропринт, 2019. 392 с. (20,71 д. а.)

Статті в наукових фахових виданнях України, більшість з яких включені до міжнародних наукометричних баз даних:

12. Літвінов О. С. Дискусійні питання сутності стимулів в економіці. *Вісник соціально-економічних досліджень* : зб. наук. праць; за ред. М. І. Зверькова (голов. ред.) та ін. Одеса : ОДЕУ. 2009. Вип. 37. С. 101-106. (0,54 д. а.)

13. Літвінов О. С. Фактори економічної безпеки. *Вісник соціально-економічних досліджень* : зб. наук. праць; за ред. М. І. Зверькова (голов. ред.) та ін. Одеса : ОДЕУ. 2013. № 2 (49), Ч. 1. С. 40-47. (0,68 д. а.)

14. Літвінов О. С., Анохіна К. О. Методичні основи оцінки зносу нематеріальних ресурсів. *Торгівля, комерція, підприємництво*. 2014. Вип. 17. С. 127-130. (0,50 д. а.). *Особистий внесок здобувача: розроблено показники вартісного зношування та зношування корисності елементів інтелектуального капіталу підприємства* (0,25 д. а.)

15. Літвінов О. С., Анохіна К. О. Методичні основи відтворення нематеріальних ресурсів. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Науки : економіка, політологія, історія*. 2014. №. 12 (220). С. 88-96 (0,39 д. а.). *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано відмінність між вартісним відтворенням та відтворенням споживчої вартості об'єкту* (0,15 д. а.) (*Google Scholar*, «Україніка наукова», «Джерело», Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, eLIBRARY.ru)

16. Литвинов А. С. К вопросу определения сущности экономического воспроизводства. *Економіка і організація управління*. 2014. № 3 (19). 4 (20). С. 166-173. (0,85 д. а.)

17. Літвінов О. С. Відтворення нематеріальних ресурсів підприємства: сутність та види. *Економіка та держава*. 2015. №. 3. С. 59-63. (0,65 д. а.)

18. Литвинов А. С. Показатели воспроизводства нематериальных ресурсов предприятия. *Вісник Донецького національного університету. Серія В. Економіка і право*. 2015. Вип. 1. С. 213-218. (0,99 д. а.)

19. Літвінов О. С. Знос та відтворення нематеріальних ресурсів підприємства. *Економіст*. 2015. № 2 (340). С. 51-54. (0,73 д. а.)

20. Літвінов О. С., Малишко В. С. Показники ефективності відтворення нематеріальних ресурсів підприємства. *Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць; за ред. М. І. Зверякова (голов. ред.) та ін. Одеса : ОНЕУ*. 2015. №. 2 (57). С. 144-149. (0,59 д. а.). *Особистий внесок здобувача: розроблено методичне забезпечення оцінювання рівня ефективності відтворення нематеріальностей на підприємстві* (0,30 д. а.) (*Index Copernicus*)

21. Літвінов О. С. Ефективність відтворення нематеріальних ресурсів підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 6 (168). С. 39-46. (0,60 д. а.) (*SciVerse Scopus by Elsevier*, *Index Copernicus*, *EBSCOhost*, *Ulrich's Periodicals Directory*, *EconLit*, *Cabell's Directories*, *ABI/Inform (by ProQuest)*)

22. Litvinov O. S. Stages of intangible assets reproduction. *Економіка розвитку (Economics of Development)*. 2015. № 2 (74). С. 86-92. (1,03 д. а.) (*Ulrichsweb Global Serials Directory*, *Index Copernicus*, *DOAJ*, *BASE*, *World Cat*, *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського*, *eLIBRARY.ru*, *The Asian Education Index*)

23. Літвінов О. С. Управління закладами охорони здоров'я в умовах конкурентного середовища. *Ефективна економіка*. 2015. № 2. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5418> (дата звернення 07.05.2019). (0,54 д. а.) (*Index Copernicus*, *Crossref*, *Open Access*, *Google Scholar*, *WorldCat*)

24. Літвінов О. С. Відтворення інтелектуального капіталу підприємства. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2016. № 3 (14), Т. 1. С. 45-49. (0,42 д. а.) (*Index Copernicus*)

25. Літвінов О. С. Стадії відтворення гудвіла підприємства. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2016. Вип. 4 (04). С. 159-162. URL : http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/4_2016/33.pdf (дата звернення 07.05.2019). (0,40 д. а.)

26. Літвінов О. С., Капталан С. М. Визначення сутності та складових організаційно-економічного механізму управління підприємством в умовах інноваційного розвитку. *Управління розвитком*. 2016. № 3 (185). С. 59-65. (0,81 д. а.). *Особистий внесок здобувача: розглянуто зовнішні, макроекономічні складові впливу на економічні інтереси підприємства* (0,20 д. а.)

27. Літвінов О. С., Капталан С. М. Складові організаційно-економічного механізму управління підприємством. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2017. № 3 (18), Т. 1. С. 41-45. (0,49 д. а.). *Особистий внесок здобувача: запропоновано до внутрішніх елементів впливу на економічні інтереси підприємства віднести складові капіталу, зокрема інтелектуального* (0,24 д. а.) (*Index Copernicus*)

28. Літвінов О. С. Визначення факторів конкурентоспроможності закладів охорони здоров'я в умовах інноваційного розвитку. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Науки : економіка, політологія, історія*. 2017. № 4 (246). С. 58-69. (0,57 д. а.) (*Google Scholar, Польська наукова бібліографія, Social Science Open Access Repository*)

29. Літвінов О. С., Капталан С. М. Сутність та види механізмів в економіці. *Східна Європа : економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип. 6 (11). С. 142-145. URL : http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/11_2017/30.pdf (дата звернення 07.05.2019). (0,38 д. а.). *Особистий внесок здобувача: розглянуто теоретичні аспекти управління та його економічних механізмів* (0,19 д. а.)

30. Літвінов О. С. Межа постіндустріалізації економіки. *Науковий журнал «Бізнес-інформ»*. 2018. № 3 (482). С. 15-20. (0,73 д. а.) (*Ulrichsweb Global Serials Directory, Index Copernicus, DOAJ, CiteFactor, Scientific Indexing Services, Advanced Science Index, Open Academic Journals Index, GetInfo, BASE, InfoBase Index, OpenAIRE, World Cat, SUNCAT Union Catalogue, COPAC Union Catalogue, Open Access Library, J-Gate, Google Scholar, Research Bible*)

31. Літвінов О. С. Теоретичні засади відтворення інтелектуального капіталу підприємства. *Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць; за ред. М. І. Зверькова (голов. ред.) та ін. Одеса : ОНЕУ, 2018. № 3 (67). С. 91-103. (1,31 д. а.)* (*Index Copernicus, RePEC, Ulrich's Periodicals Directory, ERIH PLUS*)

32. Літвінов О. С. Управління інтелектуальним капіталом підприємством, як засіб підвищення конкурентоспроможності. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2018. Вип. 6 (76). С. 81-85. (0,71 д. а.) (*Index Copernicus*)

33. Літвінов О. С., Ніколаєва А. В. Аналіз факторів капіталізації підприємства. *Збірник наукових праць Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана. Економіка та підприємництво*. 2018. № 41. С. 80-90. (0,54 д. а.). *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано*

використання інтелектуального капіталу в якості фактору капіталізації підприємства, розроблено детерміновану мультиплікативну факторну модель ринкової капіталізації (0,27 д. а.)

34. Літвінов О. С. Концептуальні підходи до визначення сутності інтелектуального капіталу. *Підприємництво і торгівля : збірник наукових праць*. Львів : Видавництво ЛТЕУ, 2018. Вип. 23. С. 98-103. (0,67 д. а.) (*Index Copernicus, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar*)

35. Літвінов О. С. Визначення сутності інтелектуального капіталу. *Modern Economics*. 2018. № 11. С. 98-104. URL : <https://modecon.mnau.edu.ua/determination-of-the-essence-of-intellectual-capital/> (дата звернення 07.05.2019). (0,92 д. а.) (*DOAJ, Crossref, CiteFactor, JIFactor, JOURNAL FACTOR, DRJI, Scientific Indexing Services, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Google Scholar, Research Bible*)

36. Літвінов О. С., Малишко В. С. Оцінка вартості інтелектуального капіталу промислових підприємств України. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2018. № 5, Т.2 (262). С. 109-115. (0,76 д. а.). *Особистий внесок здобувача: апробовано авторські моделі з метою оцінювання вартості інтелектуального капіталу групи промислових підприємств України* (0,38 д. а.) (*Index Copernicus, Google Scholar*)

37. Літвінов О. С., Ковальов А. І. Інтелектуальний капітал як фактор виробничої функції підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 24, Ч. 2. С. 58-63. (0,80 д. а.). *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано та змодельовано вплив інтелектуального капіталу на дохідність діяльності підприємства* (0,40 д. а.) (*Index Copernicus*)

38. Літвінов О. С., Ковальов А. І. Вимірювання рівня розвитку інтелектуального капіталу промислових підприємств України. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія : Економічні науки*. 2019. № 1 (131). С. 82-97. (1,36 д. а.). *Особистий внесок здобувача: розроблено методологічний підхід до вимірювання рівня розвитку інтелектуального капіталу підприємств* (0,68 д. а.) (*Library of Congress Catalog, International DOI Foundation, Crossref, Index Copernicus, Advanced Science Index, Open Academic Journals Index, InfoBase Index, World Cat, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, EBSCOhost, Research Bible, PBN, JIFactor, ISI, UIF*)

Статті в інших виданнях:

39. Літвінов О. С. Витратна модель оцінки вартості інтелектуального капіталу підприємства. *Актуальные научные исследования в современном мире*. 2018. Вип. 9 (41), Ч. 1. С. 138-145. (0,49 д. а.) (*Index Copernicus, Google Scholar, Бібліометрика української науки*)

40. Літвінов О. С. Оцінка інтелектуального капіталу підприємства. *Evropský časopis ekonomiky a managementu*. 2018. Vol. 4, Issue 5. S. 64–74. (0,86 д. а.) (*Index Copernicus*)

Матеріали міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій:

41. Літвінов О. С., Анохіна К. О. Теоретичні проблеми встановлення рівня зносу нематеріальних ресурсів підприємства. *Сучасні економічні системи : стан та перспективи* : тези доп. VI Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф., 14-15 травня 2015 р. Хмельницький: ХКТЕІ, 2015. С. 13. (0,09 д. а.). *Особистий внесок здобувача: запропоновано підхід до визначення рівня зношування вартості та зношування корисності нематеріальностей на підприємстві* (0,05 д. а.)

42. Litvinov O. S. The essence of reproduction stages. *Економіка підприємства : сучасні проблеми теорії та практики* : матеріали четвертої міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 вересня 2015 р.). Одеса : Атлант, 2015. С. 328-330. (0,16 д. а.)

43. Літвінов О. С. Ефективність відтворення нематеріальностей. *Економіка підприємства : сучасні проблеми теорії та практики* : матеріали четвертої міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 вересня 2015 р.). Одеса : Атлант, 2015. С. 195. (0,08 д. а.)

44. Литвинов А. С. Сущность воспроизводства ресурсов предприятия. *Національне виробництво й економіка в умовах реформування : стан і перспективи інноваційного розвитку та міжрегіональної інтеграції* : зб. наук. праць міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. ПДАТУ, м. Кам'янець-Подільський. 30 жовтня 2015 р. Тернопіль : Крок, 2015. С. 246-248. (0,22 д. а.)

45. Літвінов О. С. Сутність відтворення нематеріальних ресурсів підприємства. *Сучасна економічна теорія в умовах глобалізаційних викликів* : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 16 грудня 2015 р.) / укл. Підопригора Л. А. К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. С. 30-32. (0,14 д. а.)

46. Літвінов О. С. Інтелектуальний капітал, як складова нематеріальних активів підприємства. *Сучасні тенденції розвитку світової економіки* : збірник матеріалів восьмої міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 20 травня 2016 р.). Харків : ХНАДУ, 2016. С.79. (0,14 д. а.)

47. Літвінов О. С. Методичні засади розрахунку швидкості та прискорення процесу економічного відтворення ресурсів. *Економіка підприємства : сучасні проблеми теорії та практики* : матеріали п'ятої міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 15-16 вересня 2016 р.). Одеса : Атлант, 2016. С. 288-290. (0,12 д. а.)

48. Літвінов О. С. Управління відтворенням нематеріальних ресурсів підприємства. *Економіка підприємства: теорія і практика* : зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 13 жовтня 2016 р.). Київ : КНЕУ, 2016. С. 140-141. (0,21 д. а.)

49. Літвінов О. С., Анохіна К. О. Проблеми визначення рівня зносу нематеріальних ресурсів підприємства. *International Scientific-Practical Conference Economic Development Strategy in Terms of European Integration* : Матеріали конференції., May, 27, 2016. Вільнюс : Aleksandras Stulginskis

University, 2016. С. 115-117. (0,1 д. а.). *Особистий внесок здобувача: розроблено методичний підхід до вимірювання зношування НМР* (0,05 д. а.)

50. Літвінов О. С., Літвінова В. О. Теоретичні питання відтворення гудвілу. *Стратегії сталого розвитку: на шляху до сильнішої громади* : матеріали наук.-практ. конф., м. Северодонецьк, 21 жовтня 2016 р. Северодонецьк : вид-во Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля, 2016. С. 56-57. (0,09 д. а.). *Особистий внесок здобувача: запропоновано визначення сутності відтворення гудвілу підприємства* (0,05 д. а.)

51. Літвінов О. С. Визначення сутності зносу нематеріальностей. *Актуальні проблеми економіки та управління в умовах системної кризи* : матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Львів, 29 листопада 2016 р. Львів : Львівський інститут МАУП, 2016. С. 398-400. (0,09 д. а.)

52. Літвінов О. С., Сукач О. О. Вплив заробітної плати на міжнародний рух робочої сили. *Економіка підприємства : сучасні проблеми теорії та практики* : матеріали шостої міжнар. наук.-практ. конф., 22-23 вересня 2017 р. Одеса : Атлант, 2017. С. 304-305. (0,09 д. а.). *Особистий внесок здобувача: запропоновано оцінювати вплив співвідношення між рівнями оплати праці, як фактору формування інтелектуального капіталу* (0,02 д. а.)

53. Літвінов О. С., Капталан С. М. Сутність організаційно-економічного механізму управління підприємством. *Сучасні тенденції розвитку світової економіки* : зб. матеріалів ІХ Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 26 трав. 2017 р. Харків : ХНАДУ, 2017. Т. II. С. 60-61. (0,12 д. а.). *Особистий внесок здобувача: здійснено аналіз сучасних підходів до визначення механізмів в економіці* (0,04 д. а.)

54. Літвінов О. С., Капталан С. М. Методичні основи оцінки рівня організаційно-економічного забезпечення управління діяльністю підприємства. *Розвиток торгівлі та підприємництва в Україні : тенденції та перспективи* : зб. наукових праць за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 25-26 травня 2017 р.) – Одеса : ОТЕІ КНТЕУ, 2017. С. 73-75. (0,14 д. а.). *Особистий внесок здобувача: розглянуто методики оцінювання забезпечення управління підприємством* (0,03 д. а.)

55. Літвінов О. С., Капталан С. М. Індикатори рівня організаційно-економічного забезпечення управління зовнішньоекономічною діяльністю агропромислових формувань. *Фінансово-економічні механізми підтримки суб'єктів реального сектора економіки України в умовах дії Угоди про асоціацію з ЄС* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 24 трав. 2017 р.). Львів : НІСД, Алерта, 2017. С. 81-84. (0,20 д. а.). *Особистий внесок здобувача: запропоновано показники-індикатори рівня організаційного забезпечення управління підприємством* (0,05 д. а.)

56. Літвінов О. С., Капталан С. М. Оцінка рівня організаційно-економічного забезпечення управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств олійно-жирової промисловості. *Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення* : матеріали міжнар. наук. Інтернет-конф., Тернопіль, 12 лип. 2017 р. Вип. 21. Тернопіль. 2017. С. 78-80. URL : <http://www.konferenciaonline.org.ua/arhiv-konferenciy/-arhiv->

konferenciya12-07-2017 (0,09 д. а.). *Особистий внесок здобувача: розроблено показники організаційного забезпечення управління підприємствами* (0,02 д. а.)

57. Літвінов О. С. Складові інтелектуального капіталу підприємства. *Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики* : Матеріали сьомої міжнар. наук.-практ. конф. (14-15 вересня 2018 р.). Одеса : Атлант, 2018. 248 с. (0,1 д. а.)

58. Літвінов О. С. Історичний розвиток розуміння сутності інтелектуального капіталу. *ADVANCES OF SCIENCE: Proceedings of articles the international scientific conference. Czech Republic, Karlovy Vary. Ukraine, Kyiv, 28 September 2018* / Editors prof. L. N. Katjuhin, I. A. Salov, I. S. Danilova, N. S. Burina. Czech Republic, Karlovy Vary : Skleněný Můstek. Ukraine, Kyiv : MCNIP, 2018. P. 1821-1831. (0,51 д. а.)

59. Літвінов О. С. Оцінка інтелектуального капіталу підприємства за рівнем наднормованого прибутку. *International Scientific Conference Modern Economic Research : Theory, Methodology, Strategy : Conference Proceedings, Part I, September 28, 2018. Kielce, Poland: Baltija Publishing. P. 115-117.* (0,15 д. а.)

60. Літвінов О. С. Місце R&D в процесі розширеного відтворення інтелектуального капіталу підприємства. *Підприємницька модель економіки та управління розвитком підприємства* : тези I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Житомир, 8-9 листопада 2018 р.). Житомир, 2018. С. 515-518. (0,21 д. а.)

61. Літвінов О. С. Моделювання відтворення інтелектуального капіталу закладів вищої освіти. *Суспільна місія класичного університету в сучасному світі* : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції приуроченої до 100-річчя ДНУ імені Олеся Гончара, 11-12 жовтня 2018 р. / ред. кол. : М. В. Поляков (голова) та ін. Д. : ДНУ, 2018. С. 241-243. (0,13 д. а.)

62. Літвінов О. С. Структура інтелектуального капіталу підприємства. *Економіка підприємства : теорія і практика* : зб. матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. конф., 12 жовтня 2018 р. Київ : КНЕУ, 2018. С. 43-46. (0,21 д. а.)

63. Літвінов О. С. Модель відтворення інтелектуального капіталу підприємства. *Конкурентоспроможність національної економіки* : матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної конференції, 4-5 жовтня 2018 р. К., 2018. С. 172-175. (0,21 д. а.)

64. Літвінов О. С. Особливості оцінки інтелектуального капіталу підприємства. *Маркетингові технології в умовах глобалізації економіки України* : тези доп. XIII міжнар. наук.-практ. конф., (Хмельницький-Кам.-Подільський, 29 листоп. – 1 груд. 2018 р.). Хмельницький : ХНУ, 2018. С. 196-198. (0,09 д. а.)

65. Літвінов О. С., Малишко В. С., Літвінова В. О. Розвиток молодіжного підприємництва у вищому закладі освіти. *Сучасні детермінанти розвитку бізнес-процесів в Україні*: тези доп. III міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., (м. Київ, 11 квітня 2019 р.). Київ : КНУТД, 2019. С. 27-30. (0,14 д. а.). *Особистий внесок здобувача: проаналізовано методичне забезпечення розвитку стартапів у вищому закладі освіти* (0,05 д. а.)

АНОТАЦІЯ

Литвінов О. С. Управління розвитком інтелектуального капіталу підприємства. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)». – Одеський національний економічний університет, Одеса, 2019.

У дисертації вирішено проблему розроблення теоретичних положень та прикладних рекомендації щодо управління розвитком інтелектуального капіталу підприємства. Удосконалено понятійно-категорійний апарат та сформовано концепцію управління розвитком інтелектуального капіталу підприємства. Визначено теоретичну сутність та внутрішні протиріччя розвитку інтелектуального капіталу та інструментарій їх діагностики.

Розвинуто методологічні підходи до оцінювання вартості, зношування, самозростання та відтворення, обґрунтовано склад та порядок розрахунку показників стану, кінематики, динаміки, ефективності та відповідності відтворення інтелектуального капіталу підприємства. Теоретично обґрунтовано та практично підтверджено доцільність використання інтелектуального капіталу як основного фактора ринкової капіталізації та доходності підприємства. Розроблено та практично апробовано методологічні засади оцінювання рівня та резервів інтегрального розвитку, запропоновано та апробовано структурно-логічну модель досягнення цільових установок управління розвитком інтелектуального капіталу підприємства.

Ключові слова: розвиток, управління розвитком, інтелектуальний капітал, протиріччя розвитку, зношування, відтворення, кругообіг, ефективність відтворення, оцінювання вартості інтелектуального капіталу.

АННОТАЦИЯ

Литвинов А. С. Управление развитием интеллектуального капитала предприятия. - На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени доктора экономических наук по специальности 08.00.04 – «Экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности)». – Одесский национальный экономический университет, Одесса, 2019.

В диссертации решена проблема разработки теоретических положений и прикладных рекомендации по управлению развитием интеллектуального капитала предприятия. Усовершенствован понятийно-категориальный аппарат и сформирована концепция управления развитием интеллектуального капитала. Определены теоретическая сущность, внутренние противоречия развития интеллектуального капитала и инструментарий их диагностики.

Развиты методологические подходы к оценке стоимости, износа, самовозрастания и воспроизводства, обоснованы состав и порядок расчета показателей состояния, кинематики, динамики, эффективности и соответствия воспроизводства интеллектуального капитала предприятия. Теоретически обоснована и практически подтверждена целесообразность использования

интеллектуального капитала как основного фактора рыночной капитализации и доходности предприятия. Разработаны и практически апробированы методологические основы оценки уровня и резервов интегрального развития, предложена и апробирована структурно-логическая модель достижения целевых установок управления развитием интеллектуального капитала предприятия.

Ключевые слова: развитие, управление развитием, интеллектуальный капитал, противоречия развития, износ, воспроизводство, кругооборот, эффективность воспроизводства, оценка стоимости интеллектуального капитала.

ABSTRACT

Litvinov O. S. Management of the intellectual capital of the enterprise development. – Manuscript.

The thesis for the degree of doctor of economic science, specialty 08.00.04 – “Economics and management of enterprises (according to the types of economic activities)”. – Odesa National Economic University, Odesa, 2019.

In the dissertation is made a theoretical generalization and the solution to the relevant problem of the development of theoretical methodological and organizational and practical regulations of management of the intellectual capital development of the enterprise is justified.

The conceptual apparatus for managing the development of intellectual capital of the enterprise has been improved. Views on the structure of the intellectual capital of the enterprise are systematized and a classification system was formed, according to which all objects are distributed on a separate basis and under the condition of impossibility of simultaneously attributing the object to several types to several types of intellectual capital on a single trait. Theoretical approaches to determining the development of intellectual capital of the enterprise have been clarified, internal contradictions of development and tools of their diagnostics are defined.

The stages of the intellectual capital cycle of the enterprise, forms and features of its consumption and production are determined. It is shown that industrial consumption of intellectual capital of the enterprise, as a result of a combination of human capital creates the conditions for intellectual activity for the formation of new knowledge as an enterprise resource. The concept of management of development of intellectual capital of the enterprise is formed. This is based on defining the purpose, subjects, objects, principles and functions of management. A key section concept of enterprise intellectual capital development management is identified as diagnostics of its internal contradictions is determined using a set of tools of information and analytical support.

Methodological approaches to evaluation of intellectual capital of the enterprise have been developed, based on the use of market, cost and revenue models. The author's cost model of valuing intellectual capital capitalizes part of the enterprise's running costs, takes into account upgrade and drop-off rates and allows evaluating intellectual capital of the enterprise components. The revenue model involves the valuation of intellectual capital using the capitalization of expected

excess profits of the enterprise multiplier. A methodological approach to wear measurement has been developed, self-growth, relative release (cost), and targeted investment, efficiency and reproduction of the intellectual capital of the enterprise. The theoretical approaches are tested on the example of 14 largest machinery enterprises of Ukraine for 2009-2017.

The hypothesis that there is a limit to post-industrialization is substantiated. By modeling the boundary and reserves of post-industrial economic development macroeconomic conditions of development of intellectual capital of the enterprise are outlined. The composition and order of calculation of state, kinematics, dynamics, efficiency and compliance of the restoration of individual components of the intellectual capital of the enterprise indicators are determined. It is justified that the process of deterioration and reproduction of the intellectual capital of the enterprise needs to be investigated by natural units, by cost units and by unit of consumer value, which causes natural, cost and economic reproduction (or reproduction of consumer value). It is proposed to formulate the depreciation policy of the enterprise using the indicator of compliance of the cost reproduction. It is theoretically substantiated and practically validated the expediency of using intellectual capital as a major factor in the market capitalization of the enterprise along with traditional factors – profit and book value. It was developed a production function, factors of which are intellectual and material capital. This allowed calculating the average and marginal return the elasticity, the additional need and the marginal rate of substitution of enterprise resources.

Methodological estimation principles of level and reserves of vertical, horizontal and integrated development of intellectual capital have been developed and practically tested. Estimation of the level and reserves of development is made on the example of 14 machinery enterprises of Ukraine. A structural-logical model of achievement of management targets achievement by developing the intellectual capital of the enterprise is proposed and tested. For the purpose of methodological support of processes of development and selection of optimal management measures for increasing the level of development of the intellectual capital of the enterprise it was developed a procedure, which aims at forming the optimal selection from the allowable set of measures and based on: the results of complex analysis of vertical and horizontal levels, and development reserves, the intellectual capital of the enterprise reproduction indicators, the cost-effectiveness of the measures. The Edgeworth-Pareto principle was used to formulate a valid set of measures.

Key words: development, development management, intellectual capital, the contradictions of development, wear, reproduction, cycle, reproduction efficiency, valuation of intellectual capital.